

พฤติกรรมและความเชื่อทางศาสนา ของนักศึกษาชาวพุทธในมหาวิทยาลัย ของรัฐในกรุงเทพมหานคร

ชนิษฐา ศรีไพบูลย์
กิติ ยิงยงใจสุข

บันทึกของบรรณาธิการ

รายงานการวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง "พฤติกรรมและความเชื่อทางศาสนา
ของนักศึกษาชาวพุทธในมหาวิทยาลัยของรัฐในกรุงเทพมหานคร" เป็นงานวิจัยที่ได้รับทุน
สนับสนุนจากศูนย์พุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๔

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะ
พฤติกรรมและความเชื่อทางพุทธศาสนาและความสัมพันธ์ของลักษณะดังกล่าวกับลักษณะของประชากรที่ศึกษา

ผลการวิจัยมีดังนี้

๑. ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับประชากรที่ศึกษา
๒. ลักษณะพฤติกรรมทางพุทธศาสนาของกลุ่มประชากรที่ศึกษาและความสัมพันธ์ของลักษณะดังกล่าว
กับลักษณะของประชากรที่ศึกษา
๓. ลักษณะความเชื่อทางพุทธศาสนาของกลุ่มประชากรที่ศึกษาและความสัมพันธ์ของลักษณะดังกล่าว
กับลักษณะของประชากรที่ศึกษา

(๑) ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับประชากรที่ศึกษา

ประชากรที่ศึกษาเป็นนิสิตนักศึกษาจำนวน ๑,๔๘๒ คน จากมหาวิทยาลัยของรัฐในกรุงเทพฯ จำนวน ๖ สถาบัน คือ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร มหาวิทยาลัยมหิดล มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และ มหาวิทยาลัยศิลปากร

รายละเอียดเกี่ยวกับประชากรที่ศึกษามีดังนี้

(๑.๑) จำนวนประชากรที่ศึกษา

ประชากรที่ศึกษาจำนวน ๑,๔๘๒ คน เป็นชาย ๖๐๒ คน หญิง ๘๐๐ คน คิดเป็นจำนวนร้อยละ ๔๐.๖ และ ๕๙.๔ ตามลำดับ

(๑.๒) ภูมิลำเนาเดิมของประชากรที่ศึกษา

ประชากรที่ศึกษาเป็นผู้มีภูมิลำเนาเดิมอยู่ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล จำนวน ๑,๐๒๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๖๙.๑ และเป็นผู้มีภูมิลำเนาเดิมอยู่ต่างจังหวัด จำนวน ๔๕๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๐.๙

(๑.๓) สาขาวิชาที่ศึกษา

การวิจัยครั้งนี้ใช้การแบ่งลักษณะสาขาวิชาออกเป็น ๓ สาขาวิชาหลัก คือ วิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ โดยในสายวิทยาศาสตร์แบ่งย่อยเป็นวิทยาศาสตร์สาธารณสุข วิทยาศาสตร์ทั่วไป และวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี ส่วนในสายสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ใช้การจัดแบ่งคณะวิชาตามแบบที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยใช้

กลุ่มประชากรที่ศึกษากระจายอยู่ในสาขาวิชาต่าง ๆ ดังนี้

สาขาวิทยาศาสตร์ จำนวน ๗๐๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๗.๘ แบ่งย่อยได้ดังนี้

- สายวิทยาศาสตร์สาธารณสุข จำนวน ๒๖๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๘.๐
- สายวิทยาศาสตร์ทั่วไป จำนวน ๒๗๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๘.๓
- สายวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี จำนวน ๑๗๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๑.๕

สาขาสังคมศาสตร์ จำนวน ๔๙๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๓.๒

สาขามนุษยศาสตร์ จำนวน ๒๘๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๙.๐

ตารางที่ ๑

ลักษณะประชากรจำแนกตามเพศ, ภูมิลำเนา และ สาขาวิชา			
ลักษณะประชากร		จำนวน	ร้อยละ
เพศ	ชาย	๖๐๒	๔๐.๖
	หญิง	๘๘๐	๕๙.๔
	รวม	๑,๔๘๒	๑๐๐.๐
ภูมิลำเนา	กรุงเทพฯ และปริมณฑล	๑,๐๒๔	๖๙.๑
	ต่างจังหวัด	๔๕๘	๓๐.๙
	รวม	๑,๔๘๒	๑๐๐.๐
สาขาวิชา			
-วิทยาศาสตร์	วิทยาศาสตร์สุขภาพ	๒๖๗	๑๘.๐
	วิทยาศาสตร์ทั่วไป	๒๗๑	๑๘.๓
	วิทยาศาสตร์เทคโนโลยี	๑๗๑	๑๑.๕
-สังคมศาสตร์	สังคมศาสตร์	๔๙๒	๓๓.๒
-มนุษยศาสตร์	มนุษยศาสตร์	๒๘๑	๑๙.๐
	รวม	๑,๔๘๒	๑๐๐.๐

(๒) ลักษณะพฤติกรรมทางพุทธศาสนาของกลุ่มประชากรที่ศึกษาและความสัมพันธ์ของลักษณะดังกล่าวกับลักษณะของประชากรที่ศึกษา

(๒.๑) ภาพรวมของพฤติกรรมในการประกอบกิจกรรมทางพุทธศาสนา

ในประเด็นเรื่องพฤติกรรมในการประกอบกิจกรรมทางศาสนา ผลการสำรวจดังแสดงไว้ในตารางที่ ๒ แสดงข้อมูลว่า กิจกรรมที่มีการปฏิบัติบ่อยๆ มากที่สุดคือ การให้เงินขอมทาน และรองลงมาในลำดับที่ใกล้เคียงกันคือ การตักบาตร แต่ในสองกิจกรรมนี้ก็มิมีผู้ปฏิบัติบ่อยๆ ประมาณหนึ่งในสี่ของกลุ่มตัวอย่างเท่านั้น (๒๔.๑% และ ๒๒.๕%) ขณะที่เกือบครึ่งของกลุ่มตัวอย่างนั้น ไม่เคยปฏิบัติเลยหรือปฏิบัตินานๆ ครั้ง (๔๗.๓% และ ๔๓.๐%) ส่วนกิจกรรมทางศาสนาแบบอื่นนอกเหนือจากนั้น มีผู้ปฏิบัติบ่อยๆ น้อยกว่าร้อยละ ๑๐ ขณะที่เกินกว่าครึ่งจนถึงสี่ในห้าส่วนนั้นไม่เคยปฏิบัติหรือปฏิบัตินานๆ ครั้ง ตัวอย่างเช่น การฟังเทศน์ เป็นต้น

เมื่อพิจารณาจำแนกตามเพศ พบว่า เพศหญิงมีความถี่ในการปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาบ่อยๆ มากกว่าเพศชายในเกือบทุกกรณี ยกเว้นการนั่งสมาธิ ซึ่งเพศชายมีความถี่มากกว่าเพศหญิงพอสมควร (๑๑.๙% กับ ๘.๗%)

เมื่อพิจารณาจำแนกตามภูมิภาค พบว่า ผู้ที่มีภูมิลำเนาอยู่ต่างจังหวัดมีความถี่ในการปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาบ่อยๆ สูงกว่าผู้ที่มีภูมิลำเนาอยู่ในเขตกรุงเทพฯ ทุกกิจกรรม โดยการตักบาตรมีความถี่ต่างกันเล็กน้อย (๒๒.๗% กับ ๒๒.๔%) และการใส่ซองกรฐิน/ผ้าป่า (๘.๕% กับ ๘.๐%)

เมื่อพิจารณาจำแนกตามสาขาวิชาที่เรียน จากตารางที่ ๒.๒ แสดงให้เห็นว่า ผู้ที่ศึกษาทางสังคมศาสตร์จะมีความถี่ในการปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาทุกประเภทสูงกว่าผู้ที่ศึกษาทางมนุษยศาสตร์และวิทยาศาสตร์ โดยในกลุ่มมนุษยศาสตร์และวิทยาศาสตร์เองจะไม่มี ความแตกต่างกันมากนัก ยกเว้นในกิจกรรมการนั่งสมาธิที่ผู้ศึกษาทางวิทยาศาสตร์ (๑๐.๒%) จะมีความถี่สูงกว่ากลุ่มทางมนุษยศาสตร์ (๖.๕%) เกือบ ๒ เท่าตัว โดยใกล้เคียงกับกลุ่มทางสังคมศาสตร์ (๑๑.๗%) ทั้งนี้ กิจกรรมที่แทบไม่มีความแตกต่างกันเลยระหว่างสามกลุ่มสาขาวิชานี้ก็คือ การฟังเทศน์ (วิทยาศาสตร์ ๔.๔% สังคมศาสตร์ ๔.๕% มนุษยศาสตร์ ๔.๐%)

และเมื่อพิจารณาแยกย่อยในสาขาวิทยาศาสตร์ ผู้ที่ศึกษาด้านวิทยาศาสตร์สาธารณสุข จะมีความถี่ในการทำกิจกรรมโดยเฉลี่ยแล้วสูงกว่ากลุ่มวิทยาศาสตร์ทั่วไปเล็กน้อย ขณะที่ทั้งสองกลุ่มจะมีความถี่ในการทำกิจกรรมทุกกิจกรรมสูงกว่ากลุ่มผู้ศึกษาทางวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีในอัตราค่อนข้างมาก (ยกเว้นการนั่งสมาธิ และการบริจาคเงินให้มูลนิธิ ซึ่งมีความแตกต่างกันไม่มากนัก) กล่าวคือ สูงกว่าประมาณ ๒-๑๕ เท่า โดยเฉลี่ยสำหรับกลุ่มวิทยาศาสตร์สาธารณสุข และ ๒-๑๒ เท่า โดยเฉลี่ยสำหรับกลุ่มวิทยาศาสตร์ทั่วไป

ข้อสังเกตที่น่าสนใจประการหนึ่งคือ กลุ่มทางวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีมีแนวโน้มที่จะมีจำนวนร้อยละในการปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนานานๆ ครั้งหรือไม่เคยปฏิบัติเลยในทุกประเภทกิจกรรมสูงกว่าทุกสาขาวิชา (ยกเว้นในกิจกรรมการนั่งสมาธิที่มีค่าต่ำกว่าสาขามนุษยศาสตร์เล็กน้อย)

(๒.๒) แรงจูงใจในการกระทำและปฏิเสธที่จะกระทำกิจกรรมทางพุทธศาสนา

(๒.๒.๑) แรงจูงใจในการกระทำกิจกรรมทางพุทธศาสนา

(๒.๒.๑.๑ ก.) แรงจูงใจที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการทำบุญทำทานในรูปแบบต่างๆ และการตักบาตร

ในประเด็นเรื่องสาเหตุในประเด็นเรื่องสาเหตุจูงใจในการกระทำกิจกรรมทางศาสนา ผลการสำรวจจึงแสดงในตารางที่ ๓ พบว่า สาเหตุหลักในการกระทำกิจกรรมทางศาสนา คือ ความสบายใจ (๗๐.๗%) รองลงมาคือความเชื่อว่าจะส่งผลให้ได้รับความสุขทั้งในชาตินี้และในชาติหน้า (๑๕.๖%) โดยเมื่อพิจารณาจำแนกตามเพศ พบว่า เพศหญิงมีแนวโน้มที่จะทำบุญเพราะทำแล้วสบายใจและเชื่อว่าจะส่งผลให้ได้รับความสุขมากกว่าเพศชาย (๙๐.๓%, ๘๐.๔%) ขณะที่เพศชายมีแนวโน้มที่จะทำบุญด้วยสาเหตุของการทำตามประเพณีและครอบครัวมากกว่าเพศหญิงถึงสองเท่าตัว (๑๙.๖%, ๙.๔%)

ตารางที่ ๒.๑

กิจกรรม ทาง พุทธศาสนา		ร้อยละในแต่ละกลุ่มของผู้ที่ปฏิบัติกิจกรรมบ่อย ๆ เป็นประจำ และ นาน ๆ ครั้ง/ไม่เคย						
		รวม	เพศ		ภูมิลำเนา		การศึกษาเพิ่มเติม	
			ชาย	หญิง	กรุงเทพ/ ปริมณฑล	ต่าง จังหวัด	มี	ไม่มี
ตักบาตร	บ่อย ๆ/ประจำ	๒๒.๕	๑๗.๙	๒๕.๖	๒๒.๔	๒๒.๗	๒๕.๔	๑๘.๘
	นาน ๆ ครั้ง/ไม่เคย	๔๓.๐	๕๔.๕	๓๕.๒	๔๔.๑	๔๐.๘	๓๘.๕	๔๙.๐
ทำบุญ ที่วัด	บ่อย ๆ/ประจำ	๗.๘	๖.๗	๘.๕	๖.๓	๑๑.๒	๑๑.๑	๓.๕
	นาน ๆ ครั้ง/ไม่เคย	๖๘.๘	๗๔.๒	๖๕.๒	๗๓.๖	๕๘.๒	๖๓.๐	๗๖.๓
ใส่ซองกุหลิน /ผ้าป่า	บ่อย ๆ/ประจำ	๘.๒	๘.๒	๘.๒	๘.๐	๘.๕	๙.๗	๕.๘
	นาน ๆ ครั้ง/ไม่เคย	๖๗.๐	๗๑.๐	๖๔.๒	๖๗.๑	๖๗.๐	๖๔.๒	๗๐.๖
บริจาค ให้มูลนิธิ	บ่อย ๆ/ประจำ	๙.๓	๘.๒	๙.๙	๘.๘	๑๐.๑	๑๑.๙	๕.๖
	นาน ๆ ครั้ง/ไม่เคย	๖๑.๘	๖๔.๙	๕๙.๘	๖๑.๘	๖๒.๑	๕๙.๐	๖๕.๖
ให้เงิน ขอทาน	บ่อย ๆ/ประจำ	๒๔.๑	๒๑.๔	๒๕.๙	๒๒.๓	๒๗.๙	๒๕.๒	๒๒.๖
	นาน ๆ ครั้ง/ไม่เคย	๔๗.๓	๕๓.๘	๔๒.๘	๔๘.๘	๔๔.๐	๔๕.๒	๔๙.๙
ปล่อยนก /ปลา	บ่อย ๆ/ประจำ	๑.๔	๑.๓	๑.๕	๑.๐	๒.๔	๑.๙	๐.๘
	นาน ๆ ครั้ง/ไม่เคย	๙๑.๖	๙๒.๑	๙๑.๓	๙๓.๔	๘๗.๕	๙๐.๑	๙๓.๗
ฟังเทศน์	บ่อย ๆ/ประจำ	๔.๔	๔.๔	๔.๔	๓.๒	๖.๘	๖.๘	๐.๙
	นาน ๆ ครั้ง/ไม่เคย	๘๓.๘	๘๕.๑	๘๒.๙	๘๗.๒	๗๖.๑	๗๗.๘	๙๑.๕
นั่งสมาธิ/ วิปัสสนา	บ่อย ๆ/ประจำ	๑๐.๐	๑๑.๙	๘.๗	๘.๖	๑๓.๒	๑๔.๗	๓.๘
	นาน ๆ ครั้ง/ไม่เคย	๗๓.๖	๗๒.๕	๗๔.๕	๗๕.๙	๖๘.๕	๖๔.๕	๘๕.๒

ตารางที่ ๒.๒

กิจกรรม ทาง พุทธศาสนา		ร้อยละในแต่ละกลุ่มของผู้ที่ปฏิบัติกิจกรรมบ่อยๆเป็นประจำ และ นานๆ ครั้ง/ไม่เคย						
		รวม	วิทยาศาสตร์				สังคม ศาสตร์	มนุษย ศาสตร์
			สุขภาพ	ทั่วไป	เทคโนโลยี	รวม		
ตักบาตร	บ่อยๆ/ประจำ	๒๒.๕	๒๕.๙	๑๙.๓	๗.๐	๑๘.๘	๓๐.๕	๑๗.๙
	นานๆครั้ง/ไม่เคย	๔๓.๐	๓๘.๓	๔๓.๗	๖๕.๕	๔๗.๐	๓๑.๔	๕๓.๖
ทำบุญ ที่วัด	บ่อยๆ/ประจำ	๗.๘	๑๑.๖	๖.๓	๑.๒	๗.๑	๙.๖	๖.๕
	นานๆครั้ง/ไม่เคย	๖๘.๘	๖๓.๓	๖๗.๙	๘๖.๐	๗๐.๕	๖๕.๔	๗๐.๖
ใส่ซองกุสิน /ผ้าป่า	บ่อยๆ/ประจำ	๘.๒	๙.๔	๗.๔	๐.๖	๖.๕	๑๐.๕	๘.๓
	นานๆครั้ง/ไม่เคย	๖๗.๐	๖๑.๗	๖๗.๒	๘๕.๓	๖๙.๔	๕๙.๖	๗๓.๔
บริจาค ให้มูลนิธิ	บ่อยๆ/ประจำ	๙.๓	๖.๔	๘.๖	๕.๘	๗.๑	๑๓.๐	๘.๓
	นานๆครั้ง/ไม่เคย	๖๑.๘	๖๙.๔	๖๒.๓	๗๔.๓	๖๗.๙	๕๔.๗	๕๘.๖
ให้เงิน ขอทาน	บ่อยๆ/ประจำ	๒๔.๑	๒๒.๖	๒๗.๓	๑๓.๕	๒๒.๒	๒๖.๕	๒๔.๙
	นานๆครั้ง/ไม่เคย	๔๗.๓	๔๗.๙	๔๖.๕	๖๗.๘	๕๒.๒	๔๒.๘	๔๒.๖
ปล่อยนก /ปลา	บ่อยๆ/ประจำ	๑.๔	๑.๑	๑.๕	๐.๖	๑.๑	๒.๐	๑.๑
	นานๆครั้ง/ไม่เคย	๙๑.๖	๙๑.๔	๙๐.๔	๙๔.๒	๙๑.๗	๙๒.๑	๙๐.๙
ฟังเทศน์	บ่อยๆ/ประจำ	๔.๔	๖.๐	๔.๘	๑.๒	๔.๔	๔.๕	๔.๐
	นานๆครั้ง/ไม่เคย	๘๓.๘	๘๑.๖	๗๙.๓	๙๑.๘	๘๓.๒	๘๓.๒	๘๖.๓
นั่งสมาธิ/ วิปัสสนา	บ่อยๆ/ประจำ	๑๐.๐	๑๑.๓	๑๐.๕	๘.๒	๑๐.๒	๑๑.๗	๖.๕
	นานๆครั้ง/ไม่เคย	๗๓.๖	๗๑.๑	๗๐.๐	๘๐.๗	๗๓.๐	๗๐.๑	๘๑.๒

เมื่อพิจารณาจำแนกตามภูมิลำเนา พบว่า สาเหตุในการทำกิจกรรมทางศาสนาระหว่างผู้ที่มีภูมิลำเนา
อยู่ในกรุงเทพฯ และปริมณฑล กับผู้ที่มีภูมิลำเนาอยู่ต่างจังหวัดนั้น ไม่มีความแตกต่างกันมากนัก

เมื่อพิจารณาจำแนกตามสาขาวิชาที่ศึกษา พบว่า สาขาวิทยาศาสตร์มีแนวโน้มที่จะทำบุญด้วยสาเหตุ
ของการทำตามประเพณีและทำตามครอบครัวมากกว่าสาขาอื่นๆ (วิทยาศาสตร์ ๑๕.๓%, สังคมศาสตร์ ๑๑.๐%,
มนุษยศาสตร์ ๑๓.๖%) แต่ภายในสาขาวิทยาศาสตร์เองนั้นมีความแตกต่างกันอย่างมาก โดย วิทยาศาสตร์
สาธารณสุขมีสาเหตุของการทำบุญเนื่องจากประเพณี และครอบครัวในร้อยละที่ต่ำกว่าทุกสาขาซึ่งรวมถึง

สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ด้วย (วิทยาศาสตร์สาธารณสุข ๗.๘%, สังคมศาสตร์ ๑๑%, มนุษยศาสตร์ ๑๓.๖%) ขณะที่วิทยาศาสตร์เทคโนโลยีนั้นมีอัตราร้อยละที่สูงกว่าทุกสาขาวิชาอย่างชัดเจน (๒๗.๒%) โดยมากกว่าวิทยาศาสตร์สาธารณสุขเกือบ ๔ เท่าตัว

ตารางที่ ๓.๑

	ร้อยละในแต่ละประเภทของแรงจูงใจในการประกอบกิจกรรมทางศาสนา						
	รวม	เพศ		ภูมิลำเนา		การศึกษาเพิ่มเติม	
		ชาย	หญิง	กรุงเทพ/ ปริมณฑล	ต่างจังหวัด	มี	ไม่มี
ส่งผลให้รับสุข	๑๕.๖	๑๒.๖	๑๗.๘	๑๕.๑	๑๖.๘	๑๖.๗	๑๔.๕
ทำตามประเพณี	๗.๒	๙.๘	๕.๔	๗.๑	๗.๓	๗.๕	๖.๘
ทำแล้วสบายใจ	๗๐.๗	๖๗.๘	๗๒.๕	๗๑.๒	๖๙.๓	๗๑.๐	๖๙.๘
ทำตามครอบครัว	๖.๔	๙.๘	๔.๐	๖.๔	๖.๓	๔.๕	๘.๙

ตารางที่ ๓.๒

	ร้อยละในแต่ละประเภทของแรงจูงใจในการประกอบกิจกรรมทางศาสนา						
	รวม	วิทยาศาสตร์				สังคม ศาสตร์	มนุษย ศาสตร์
		สุขภาพ	ทั่วไป	เทคโนโลยี	รวม		
ส่งผลให้รับสุข	๑๕.๖	๑๙.๓	๑๔.๗	๑๐.๑	๑๕.๓	๑๙.๑	๑๐.๗
ทำตามประเพณี	๗.๒	๔.๙	๙.๘	๙.๕	๗.๙	๔.๙	๙.๕
ทำแล้วสบายใจ	๗๐.๗	๗๒.๔	๗๐.๒	๖๒.๗	๖๙.๒	๗๐.๐	๗๕.๓
ทำตามครอบครัว	๖.๔	๒.๙	๕.๓	๑๗.๗	๗.๔	๖.๑	๔.๑

(๒.๒.๑.๑ ข.) โอกาสในการกระทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องเนื่องกับกิจกรรมการทำบุญทำทานในรูปแบบต่าง ๆ และการ تبرีการ

สำหรับโอกาสในการทำบุญนั้น จากตารางที่ ๔ แสดงให้เห็นว่า กลุ่มตัวอย่างให้ความสำคัญแก่วันพิเศษส่วนบุคคล เช่น วันเกิด มากที่สุดถึง ๘๒.๙% โดยเมื่อจำแนกตามเพศแล้ว พบว่า เพศหญิงจะทำบุญมากกว่าเพศชายในทุกโอกาส

แต่เมื่อพิจารณาจำแนกตามภูมิลำเนาแล้ว กลับพบว่า สามารถแยกพฤติกรรมนี้ออกได้เป็นสองลักษณะ โดยในส่วนของการทำบุญในวันทางศาสนา, วันตามประเพณี, และการกระทำตามความเชื่อ นั้น ผู้ที่มีภูมิลำเนาอยู่ต่างจังหวัดจะให้ความสำคัญแก่โอกาสเหล่านี้มากกว่าผู้ที่มีภูมิลำเนาอยู่ในกรุงเทพฯ อย่างเห็นได้ชัด แต่ในส่วนของการทำบุญวันพิเศษส่วนบุคคลนั้น คนกรุงเทพฯ จะให้ความสำคัญแก่โอกาสทั้งสองนี้มากกว่าคนต่างจังหวัดเล็กน้อย

เมื่อพิจารณาตามสาขาวิชาที่ศึกษา พบว่า มีพฤติกรรมที่สามารถแบ่งออกได้เป็นสามลักษณะด้วยกัน คือ ในโอกาสของวันทางศาสนาและประเพณีนั้น กลุ่มที่ศึกษาทางวิทยาศาสตร์จะให้ความสำคัญมากกว่ากลุ่มทางสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์พอสมควร ส่วนในโอกาสวันพิเศษส่วนบุคคลนั้น ทั้งสามกลุ่มย่อยจะมีค่าใกล้เคียงกัน แต่ในโอกาสวันพิเศษส่วนบุคคลนั้น ทั้งสามกลุ่มย่อยจะมีค่าใกล้เคียงกัน แต่ในโอกาสที่ทำตามความเชื่อหรือในโอกาสที่นึกอยากทำนั้น ผู้ที่ศึกษามาทางวิทยาศาสตร์ จะให้ความสำคัญน้อยกว่ากลุ่มทางสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ แต่เมื่อพิจารณาสาขาวิทยาศาสตร์ให้ละเอียดลงไป จะพบว่า มีความแตกต่างอย่างมากระหว่างกลุ่มวิทยาศาสตร์สาธารณสุขและวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี โดยกลุ่มวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีจะทำบุญในทุกโอกาสน้อยกว่ากลุ่มวิทยาศาสตร์สาธารณสุข (รวมทั้งเมื่อเทียบกับกลุ่มสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ด้วย) ยกเว้นในกรณีเดียวคือในโอกาสที่นึกอยากทำที่กลุ่มวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีมีค่าสูงกว่าวิทยาศาสตร์สาธารณสุขถึง ๗ เท่าตัว (๒๙.๙, ๔.๖)

ตารางที่ ๔.๑

	ร้อยละของผู้ที่ทำบุญในโอกาสต่างๆ จำแนกตามเพศ, ภูมิลำเนา และการศึกษาเพิ่มเติม						
	รวม	เพศ		ภูมิลำเนา		การศึกษาเพิ่มเติม	
		ชาย	หญิง	กรุงเทพ/ ปริมณฑล	ต่างจังหวัด	มี	ไม่มี
วันทางศาสนา	๕๘.๓	๕๑.๓	๖๓.๐	๕๓.๐	๗๐.๐	๖๓.๖	๕๑.๓
วันตามประเพณี	๔๙.๒	๔๒.๕	๕๓.๗	๔๕.๔	๕๗.๘	๕๓.๐	๔๓.๙
วันพิเศษส่วนบุคคล	๘๒.๙	๗๖.๒	๘๗.๕	๘๓.๕	๘๑.๖	๘๓.๐	๘๒.๙
ทำตามความเชื่อ	๒๔.๓	๑๙.๙	๒๗.๒	๒๒.๖	๒๘.๐	๒๖.๑	๒๑.๘
นึกอยากทำ	๒๘.๖	๒๖.๓	๓๐.๑	๒๘.๓	๒๙.๒	๒๙.๕	๒๗.๗

ตารางที่ ๔.๒

	ร้อยละของผู้ที่ทำบุญในโอกาสต่าง ๆ จำแนกตามสาขาวิชาที่ศึกษา						
	รวม	วิทยาศาสตร์				สังคมศาสตร์	มนุษยศาสตร์
		สุขภาพ	ทั่วไป	เทคโนโลยี	รวม		
วันทางศาสนา	๕๘.๓	๗๒.๗	๖๑.๕	๕๐.๖	๖๓.๑	๕๕.๗	๕๑.๑
วันตามประเพณี	๔๙.๒	๖๑.๗	๔๗.๔	๔๐.๖	๕๑.๑	๔๘.๒	๔๖.๑
วันพิเศษส่วนบุคคล	๘๒.๙	๙๐.๕	๗๙.๓	๗๕.๓	๘๒.๕	๘๓.๗	๘๒.๕
ทำตามความเชื่อ	๒๔.๓	๒๙.๒	๒๐.๔	๑๗.๖	๒๓.๐	๒๖.๕	๒๓.๖
นึกอยากทำ	๒๘.๖	๔.๖	๓๘.๗	๒๙.๙	๒๓.๓	๓๑.๒	๓๖.๘

(๒.๒.๑.๒) แรงจูงใจในการปฏิบัติสมาธิ

เมื่อพิจารณารายละเอียดเกี่ยวกับการนั่งสมาธิ ผลการสำรวจดังแสดงในตารางที่ ๕ พบว่า สาเหตุหลักในการปฏิบัติสมาธิคือ ความต้องการความสงบ (๓๔.๙%) และต้องการเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน (๓๑.๗%) โดยความแตกต่างในเรื่องเพศและภูมิลำเนาไม่มีผลมากนัก แต่มีความแตกต่างระหว่างผู้ที่มีการศึกษาพุทธศาสนาเพิ่มเติมกับผู้ที่ไม่มี คือ ผู้ที่มีการศึกษาพุทธศาสนาเพิ่มเติมมีสาเหตุในการปฏิบัติสมาธิจากความต้องการความสงบสูงกว่าความต้องการเพิ่มประสิทธิภาพถึง ๘.๒% (๔๐.๘% และ ๓๒.๖%) แต่ผู้ที่ไม่มีการศึกษาเพิ่มเติมมีสาเหตุในการปฏิบัติสมาธิจากความต้องการเพิ่มประสิทธิภาพสูงกว่าความต้องการความสงบ (๓๐.๖%, ๒๖.๘%) และมีสาเหตุจากความต้องการฝึกเพื่อเป็นพื้นฐานสู่ความหลุดพ้นน้อยกว่าผู้ที่มีการศึกษาเพิ่มเติมถึงกว่า ๕ เท่าตัว (๑.๒%, ๖.๖%) นอกจากนี้ ในกลุ่มที่ไม่มีการศึกษาพุทธศาสนาเพิ่มเติมยังมีจำนวนร้อยละของผู้ที่ไม่เคยปฏิบัติสมาธิหรือไม่จริงจังและเลิกปฏิบัติแล้ว มากกว่ากลุ่มผู้ที่มีการศึกษาเพิ่มเติมถึงกว่าสองเท่าตัว (๔๑.๑%, ๑๙.๔% ; ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ ๒๘.๗%) แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่าการศึกษาพุทธศาสนาเพิ่มเติมจะเป็นเหตุทำให้เกิดการเพิ่มขึ้นของอัตราการนั่งสมาธิแต่ประการใด

เมื่อพิจารณาจำแนกตามสาขาวิชาที่ศึกษา พบว่ากลุ่มที่มีจำนวนร้อยละของแรงจูงใจจากการต้องการความสงบสูงที่สุดคือกลุ่มวิทยาศาสตร์สาธารณสุข (๔๓.๐%) และต่ำที่สุดคือกลุ่มวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี (๒๙.๕%) นอกจากนี้ยังพบว่ากลุ่มวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีมีโครงสร้างการกระจายตัวของแรงจูงใจในการปฏิบัติสมาธิในลักษณะที่ใกล้เคียงกันมากกับกลุ่มของผู้ที่ไม่มีการศึกษาพุทธศาสนาเพิ่มเติม

ตารางที่ ๕.๑

	ร้อยละของผู้ปฏิบัติสมาธิจากแรงจูงใจต่างๆ						
	รวม	เพศ		ภูมิลำเนา		การศึกษาเพิ่มเติม	
		ชาย	หญิง	กรุงเทพ/ ปริมณฑล	ต่างจังหวัด	มี	ไม่มี
เพิ่มประสิทธิภาพ	๓๑.๗	๒๙.๒	๓๓.๓	๓๑.๔	๓๒.๓	๓๒.๖	๓๐.๖
ต้องการความสงบ	๓๔.๙	๓๔.๙	๓๔.๙	๓๓.๕	๓๗.๘	๔๐.๘	๒๖.๘
สมาธิทำให้หลุดพ้นได้	๐.๔	๐.๗	๐.๒	๐.๔	๐.๕	๐.๕	๐.๓
เป็นพื้นฐานสู่ความหลุดพ้น	๔.๓	๔.๐	๔.๔	๓.๓	๖.๕	๖.๖	๑.๒
เคยลองดู แต่ไม่จริงจัง	๑๙.๘	๒๐.๘	๑๙.๒	๒๑.๖	๑๕.๙	๑๔.๒	๒๗.๑
เลิกแล้วเพราะรู้สึกไม่ได้ผล	๔.๖	๕.๓	๔.๒	๔.๗	๔.๔	๓.๗	๕.๙
ไม่เคย ไม่เห็นว่ามีประโยชน์	๔.๓	๕.๑	๓.๘	๕.๐	๒.๘	๑.๕	๘.๑

ตารางที่ ๕.๒

	ร้อยละของผู้ปฏิบัติสมาธิจากแรงจูงใจต่างๆ						
	รวม	วิทยาศาสตร์				สังคม ศาสตร์	มนุษย ศาสตร์
		สุขภาพ	ทั่วไป	เทคโนโลยี	รวม		
เพิ่มประสิทธิภาพ	๓๑.๗	๒๘.๗	๓๖.๔	๓๐.๑	๓๒.๐	๓๑.๔	๓๑.๓
ต้องการความสงบ	๓๔.๙	๔๓.๐	๓๖.๐	๒๙.๕	๓๗.๐	๓๓.๕	๓๑.๖
สมาธิทำให้หลุดพ้นได้	๐.๔	๐.๔	๐.๔	๐.๖	๐.๔	๐.๒	๐.๘
เป็นพื้นฐานสู่ความหลุดพ้น	๔.๓	๔.๘	๕.๐	๒.๔	๔.๓	๕.๕	๒.๐
เคยลองดู แต่ไม่จริงจัง	๑๙.๘	๑๕.๕	๑๕.๕	๒๖.๕	๑๘.๒	๑๙.๖	๒๔.๒
เลิกแล้วเพราะรู้สึกไม่ได้ผล	๔.๖	๓.๖	๓.๙	๖.๐	๔.๓	๕.๓	๔.๓
ไม่เคย ไม่เห็นว่ามีประโยชน์	๔.๓	๔.๐	๒.๗	๔.๘	๓.๗	๔.๔	๕.๙

(๒.๒.๒) แรงจูงใจในการปฏิเสธที่จะกระทำกิจกรรมทางพุทธศาสนา

จากภาพรวมของพฤติกรรมกรรมการประกอบกิจกรรมทางศาสนา พบว่ากิจกรรมที่มีผู้ปฏิบัติน้อยที่สุด คือกิจกรรมการฟังเทศน์และกิจกรรมการปล่อยนกปล่อยปลา คือมีผู้ปฏิบัติบ่อยๆ หรือเป็นประจำเพียงร้อยละ ๔.๔ และร้อยละ ๑.๔ ตามลำดับ นั้นมีข้อมูลจากการสำรวจที่เกี่ยวข้องกับกรณีทั้งสองดังนี้

(๒.๒.๒.๑) กิจกรรมการฟังเทศน์

ทั้งนี้สาเหตุที่มีผู้ปฏิบัติกิจกรรมการฟังเทศน์เป็นประจำและบ่อยๆ เพียงร้อยละ ๔.๔ แต่มีผู้ที่ไม่เคยปฏิบัติเลยหรือปฏิบัตินานๆ ครั้งถึงร้อยละ ๘๓.๘ นอกจากนั้นในกลุ่มผู้ที่มีการศึกษาพุทธศาสนาเพิ่มเติมยังมีร้อยละของผู้ที่นิยมหาความรู้จากการฟังเทศน์น้อยเพียงร้อยละ ๑๖ (ดูตารางที่ ๑๒) นั้น ผลการสำรวจดังแสดงในตารางที่ ๖ พบว่า มีสาเหตุหลักจากการไม่มีเวลาและความไม่สะดวก (๔๑.๙, ๓๒.๔) โดยทางด้านของเนื้อหาสาระนั้นไม่มีผลเท่าใดนักต่อการตัดสินใจ คือมีสาเหตุจากการเห็นว่าเนื้อหาไม่สอดคล้องกับชีวิตประจำวันเพียงร้อยละ ๔.๔ และจากการเห็นว่าให้สาระรู้หนังสือไม่ได้เพียงร้อยละ ๓.๑ เท่านั้น สิ่งที่ที่น่าสนใจคือสาเหตุจากภาพลักษณ์ของพระสงฆ์มีผลไม่น้อยต่อการละทิ้งแหล่งความรู้ประเภทนี้ คือ มีน้ำหนักความเป็นสาเหตุอันดับหนึ่งร้อยละ ๑๙.๘ แต่ถ้าพิจารณาความเป็นสาเหตุในอันดับที่สองเข้ามาด้วย พบว่ามีอัตราสูงถึงร้อยละ ๔๑.๖ ที่เดียว ซึ่งในกรณีนี้ เพศหญิงจะมีทัศนคติในแง่ลบมากกว่าเพศชาย โดยมีน้ำหนักความเป็นสาเหตุอันดับหนึ่งร้อยละ ๒๗.๖ (เพศชาย ๑๙.๒) ซึ่งถ้าพิจารณาความเป็นสาเหตุในอันดับที่สองเข้ามาด้วย พบว่าในเพศหญิงมีอัตราสูงถึงร้อยละ ๔๔.๙ (เพศชาย ๓๖.๙) ในเรื่องเดียวกันนี้มีสิ่งที่น่าสังเกตอีกประการคือ ผู้ที่มีภูมิลำเนาอยู่ต่างจังหวัดมีทัศนคติต่อพระสงฆ์ในแง่ลบสูงกว่าผู้ที่มีภูมิลำเนาอยู่ในกรุงเทพฯ และปริมณฑล แม้จะในสูงกว่าอัตราไม่มากนักก็ตาม (อันดับหนึ่ง ๒๑.๐, ๑๙.๓) และสำหรับผู้ที่ได้รับการศึกษาเพิ่มเติมจะมีทัศนคติในแง่ลบน้อยกว่าผู้ที่ไม่มีการศึกษาเพิ่มเติม (อันดับหนึ่ง ๑๙.๐, ๒๐.๘ : อันดับที่สอง ๓๘.๑, ๔๕.๓)

เมื่อพิจารณาตามสาขาวิชาพบข้อมูลที่น่าสนใจคือ ผู้ที่ศึกษาทางวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีปฏิเสธการหาความรู้จากแหล่งนี้ด้วยเหตุผลทางเนื้อหาที่น้อยมาก (คือไม่สอดคล้อง, หากจากแหล่งอื่นง่ายกว่าและได้สาระมากกว่า โดยมีค่าความเป็นสาเหตุน้อยกว่าค่าเฉลี่ยค่อนข้างมาก) แต่มีสาเหตุหลักจากการเห็นว่าไม่มีเวลาสูงกว่าทุกสาขาวิชา คือมีค่าความเป็นสาเหตุอันดับหนึ่งสูงถึงร้อยละ ๕๒.๖ (ค่าเฉลี่ย ๔๑.๙)

(๒.๒.๒.๒) กิจกรรมการปล่อยนกปล่อยปลา

จากผลการสำรวจในตารางที่ ๗ แสดงข้อมูลว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความเห็นร่วมกันว่าการปล่อยนกปล่อยปลานั้นไม่เป็นการทำบุญ (๗๖.๙%) โดยเพศชายมีแนวโน้มที่จะคิดว่าไม่เป็นการทำบุญมากกว่าเพศหญิงเล็กน้อย (๗๘.๓, ๗๖.๐) และผู้ที่มีภูมิลำเนาอยู่ในกรุงเทพฯ และปริมณฑลมีแนวโน้มที่จะคิดว่าไม่เป็นการทำบุญมากกว่าผู้ที่มีภูมิลำเนาอยู่ต่างจังหวัดพอสมควร (๗๘.๙, ๗๒.๔) และแทบไม่มีความแตกต่างกันระหว่างกลุ่มที่มีการศึกษาเพิ่มเติมและกลุ่มที่ไม่มีการศึกษาเพิ่มเติม

ตารางที่ ๖.๑

	ร้อยละของความเป็นสาเหตุที่ทำให้ไม่นิยมหาความรู้ด้วยการไปฟังเทศน์							
	อันดับ การเป็น สาเหตุ	รวม	เพศ		ภูมิลำเนา		การศึกษาเพิ่มเติม	
			ชาย	หญิง	กรุงเทพ/ ปริมณฑล	ต่างจังหวัด	มี	ไม่มี
เนื้อหาไม่สอดคล้อง กับชีวิตประจำวัน	อันดับ ๑	๔.๔	๗.๔	๒.๓	๔.๑	๕.๒	๔.๔	๔.๕
	อันดับ ๑ & ๒	๑๐.๔	๑๓.๘	๘.๑	๑๐.๐	๑๑.๖	๑๐.๙	๙.๙
หาความรู้จากแหล่ง อื่นได้สะดวกกว่า	อันดับ ๑	๓๒.๔	๒๘.๕	๓๕.๓	๓๒.๔	๓๒.๘	๓๙.๙	๒๔.๐
	อันดับ ๑ & ๒	๔๙.๓	๔๔.๕	๕๒.๗	๔๘.๒	๕๒.๓	๕๗.๙	๓๙.๓
ให้สาระสัณหนังสือ ธรรมะไม่ได้	อันดับ ๑	๓.๑	๓.๑	๓.๑	๒.๘	๓.๖	๓.๘	๒.๓
	อันดับ ๑ & ๒	๑๐.๗	๑๓.๖	๘.๖	๑๐.๗	๑๐.๖	๑๓.๐	๘.๒
พระสงฆ์ไม่น่านับถือ/ ไม่รู้ธรรมะดีพอ	อันดับ ๑	๑๙.๘	๑๗.๒	๒๑.๖	๑๙.๓	๒๑.๐	๑๙.๐	๒๐.๘
	อันดับ ๑ & ๒	๔๑.๖	๓๖.๙	๔๔.๙	๔๑.๖	๔๑.๗	๓๘.๑	๔๕.๓
ไม่มีเวลาและ ไม่น่าสนใจ	อันดับ ๑	๔๑.๙	๔๗.๓	๓๘.๒	๔๓.๓	๓๘.๖	๓๕.๖	๔๙.๑
	อันดับ ๑ & ๒	๕๖.๓	๕๘.๒	๕๕.๑	๕๘.๐	๕๒.๓	๔๙.๕	๖๔.๓

(๒.๓) ความสัมพันธ์ระหว่างแรงจูงใจในการกระทำกิจกรรมทางพุทธศาสนากับพฤติกรรมในการกระทำกิจกรรมทางพุทธศาสนา

ผลการสำรวจในตารางที่ ๘ แสดงข้อมูลว่า ผู้ที่มีแรงจูงใจในการประกอบกิจกรรมฯ จากความเชื่อว่าการกระทำดังกล่าวจะส่งผลให้ได้รับความสุขทั้งในชาตินี้และชาติหน้านั้น จะมีพฤติกรรมในการประกอบกิจกรรมทางศาสนาเป็นประจำหรือบ่อยๆ ในอัตราร้อยละที่มากกว่าผู้ที่มีแรงจูงใจประเภทอื่นในทุกประเภทกิจกรรม โดยมีผู้ที่มีแรงจูงใจจากความสบายใจเมื่อได้กระทำเป็นผู้ที่ประกอบกิจกรรมฯ เป็นประจำและบ่อยๆ เป็นอันดับสอง โดยผู้ที่มีแรงจูงใจทั้งสองประเภทนี้มีอัตราร้อยละในการประกอบกิจกรรมทางศาสนาเป็นประจำหรือบ่อยๆ มากกว่าผู้ที่มีแรงจูงใจจากการทำตามประเพณีและทำตามครอบครัว ในอัตราที่สูงกว่ามาก (ตั้งแต่ ๒-๑๑ เท่าตัว)

ตารางที่ ๖.๒

	ร้อยละของความเป็นสาเหตุที่ทำให้ไม่นิยมหาความรู้ด้วยการไปฟังเทศน์							
	อันดับ การเป็น สาเหตุ	วิทยาศาสตร์					สังคม ศาสตร์	มนุษย ศาสตร์
		รวม	สุขภาพ	ทั่วไป	เทคโนโลยี	รวม		
ไม่สอดคล้องกับ ชีวิตประจำวัน	อันดับ ๑	๔.๔	๔.๕	๔.๙	๓.๙	๔.๕	๔.๒	๔.๕
	อันดับ ๑ & ๒	๑๐.๔	๙.๖	๑๑.๓	๑๐.๕	๑๐.๕	๑๐.๙	๙.๐
หาความรู้จาก ที่อื่นได้สะดวกกว่า	อันดับ ๑	๓๒.๔	๓๐.๕	๓๑.๔	๒๕.๐	๒๙.๓	๓๕.๖	๓๕.๓
	อันดับ ๑ & ๒	๔๙.๓	๔๘.๘	๕๕.๔	๓๙.๕	๔๘.๖	๕๐.๐	๔๙.๘
ให้สาระสันทัด ธรรมะไม่ได้	อันดับ ๑	๓.๑	๑.๕	๔.๙	๐.๗	๒.๕	๓.๕	๓.๖
	อันดับ ๑ & ๒	๑๐.๗	๖.๕	๑๐.๓	๑๐.๖	๙.๐	๑๒.๕	๑๑.๗
พระสงฆ์ไม่น่านับถือ/ ไม่รู้ลึกซึ้งพอ	อันดับ ๑	๑๙.๘	๒๓.๔	๒๑.๖	๑๕.๘	๒๐.๖	๑๗.๒	๒๒.๖
	อันดับ ๑ & ๒	๔๑.๖	๕๐.๘	๔๑.๗	๓๒.๙	๔๒.๕	๔๐.๑	๔๒.๕
ไม่มีเวลาและ ไม่น่าสนใจ	อันดับ ๑	๔๑.๙	๔๐.๖	๓๘.๒	๕๒.๖	๔๓.๐	๔๐.๖	๔๑.๒
	อันดับ ๑ & ๒	๕๖.๓	๕๗.๙	๕๓.๔	๖๕.๘	๕๘.๔	๕๕.๘	๕๒.๑

ตารางที่ ๗.๑

	ร้อยละของผู้ที่เห็นว่าการปล่อยนกลอยปลาไม่เป็นการทำบุญ						
	รวม	เพศ		ภูมิลำเนา		การศึกษาเพิ่มเติม	
		ชาย	หญิง	กรุงเทพ/ ปริมณฑล	ต่างจังหวัด	มี	ไม่มี
ไม่เป็นการทำบุญ	๗๖.๙	๗๘.๓	๗๖.๐	๗๘.๙	๗๒.๔	๗๗.๓	๗๖.๙

ตารางที่ ๗.๒

	ร้อยละของผู้ที่เห็นว่าการปล่อยนกลอยปลาไม่เป็นการทำบุญ						
	รวม	วิทยาศาสตร์				สังคม ศาสตร์	มนุษย ศาสตร์
		สุขภาพ	ทั่วไป	เทคโนโลยี	รวม		
ไม่เป็นการทำบุญ	๗๖.๙	๗๐.๓	๗๘.๖	๘๓.๔	๗๖.๗	๗๖.๒	๗๙.๐

ตารางที่ ๘

	ร้อยละของผู้ปฏิบัติกิจกรรมเป็นประจำและบ่อยๆ ในแต่ละประเภทของกิจกรรมจำแนกตามแรงจูงใจในการประกอบกิจกรรม							
	ดัก บาตร	ทำบุญ ที่วัด	กรฐิน	บริจาค มูลนิธิ	ให้เงิน ขอทาน	ปล่อย นก/ปลา	ฟัง เทศน์	นั่ง สมาธิ
ส่งผลให้รับสุข	๓๑.๐	๑๑.๔	๑๓.๘	๑๒.๐	๒๘.๗	๒.๔	๘.๖	๑๔.๑
ทำตามประเพณี	๙.๔	๑.๐	๓.๑	๖.๓	๑๔.๖	๑.๐	๐.๐	๒.๑
ทำแล้วสบายใจ	๒๒.๗	๘.๒	๗.๙	๙.๕	๒๔.๔	๑.๖	๔.๕	๑๐.๐
ทำตามครอบครัว	๕.๙	๑.๒	๓.๕	๓.๕	๑๘.๘	๐.๐	๐.๐	๘.๒

(๒.๔) พฤติกรรมการศึกษาพระพุทธศาสนา

(๒.๔.๑) การศึกษาพุทธศาสนาเพิ่มเติมนอกเหนือจากที่บังคับในหลักสูตร

จากตารางที่ ๘ เพศชายมีร้อยละของผู้ที่เคยศึกษาพุทธศานานอกเหนือจากที่บังคับในหลักสูตรมากกว่าเพศหญิงเล็กน้อย (๕๙.๐, ๕๕.๐) โดยผู้ที่มีภูมิลำเนาอยู่ต่างจังหวัดจะมีจำนวนร้อยละสูงกว่าผู้ที่มีภูมิลำเนาอยู่ในกรุงเทพฯ และปริมณฑลค่อนข้างมาก (๖๔.๘, ๕๒.๙)

เมื่อพิจารณาจำแนกตามสาขาวิชาที่ศึกษา พบว่า ผู้ที่ศึกษาทางวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีจะมีจำนวนร้อยละต่ำที่สุด (๔๖.๘) ส่วนวิทยาศาสตร์สาธารณสุขจะมีจำนวนร้อยละสูงที่สุด (๗๑.๐) และวิทยาศาสตร์ทั่วไป (๖๑.๓) มนุษยศาสตร์ (๕๖.๒) และสังคมศาสตร์ (๕๐.๓) ตามลำดับ

ตารางที่ ๙.๑

	ร้อยละของผู้ที่เคยศึกษาพุทธศานานอกเหนือจากที่บังคับในหลักสูตร				
	รวม	เพศ		ภูมิลำเนา	
		ชาย	หญิง	กรุงเทพ/ ปริมณฑล	ต่างจังหวัด
เคยศึกษา	๕๖.๖	๕๙.๐	๕๕.๐	๕๒.๙	๖๔.๘

ตารางที่ ๙.๒

	ร้อยละของผู้ที่เคยศึกษาพุทธศาสนานอกเหนือจากที่บังคับในหลักสูตร						
	รวม	วิทยาศาสตร์				สังคม ศาสตร์	มนุษย ศาสตร์
		สุขภาพ	ทั่วไป	เทคโนโลยี	รวม		
เคยศึกษา	๕๖.๖	๗๑.๐	๖๑.๓	๔๖.๘	๖๑.๔	๕๐.๓	๕๖.๒

(๒.๔.๒) แรงจูงใจในการศึกษาเพิ่มเติม

แรงจูงใจที่ทำให้เกิดการศึกษาพุทธศาสนานอกเหนือจากที่บังคับในหลักสูตรแล้วนั้น ผลการสำรวจดังแสดงไว้ในตารางที่ ๑๐ พบว่า แรงจูงใจหลักคือความต้องการเข้าใจคำสอน (๔๑.๑) รองลงมาคือการศึกษาเพื่อประยุกต์เชิงวิชาการ (๒๘.๑) และความต้องการพันธทุกข์ (๒๓.๐) แรงจูงใจที่ต่ำที่สุดคือเมื่อเกิดเป็นข่าวเกี่ยวกับพุทธศาสนา (๗.๗) โดยเมื่อพิจารณาจำแนกตามเพศ พบว่า เพศชายมีแรงจูงใจจากความต้องการพันธทุกข์ต่ำกว่าเพศหญิงพอสมควร (๑๙.๖, ๒๕.๕) แต่มีแรงจูงใจในกรณีเกิดเป็นข่าวของพุทธศาสนามากกว่าเพศหญิง (๙.๓, ๖.๕)

เมื่อพิจารณาจำแนกตามภูมิลำเนา พบว่า ไม่พบความแตกต่างมากนัก แต่ผู้ที่มีภูมิลำเนาอยู่ต่างจังหวัดมีแนวโน้มที่จะมีแรงจูงใจจากความต้องการพันธทุกข์มากกว่าผู้ที่มีภูมิลำเนาอยู่ในกรุงเทพฯ และปริมาณพลเล็กน้อย และมีแนวโน้มที่จะมีแรงจูงใจจากการตกเป็นข่าวของพุทธศาสนาน้อยกว่าผู้ที่มีภูมิลำเนาอยู่ในกรุงเทพฯ และปริมาณพล

เมื่อพิจารณาจำแนกตามสาขาวิชาที่ศึกษา ไม่พบลักษณะความแตกต่างที่สำคัญ

ตารางที่ ๑๐.๑

	ร้อยละของผู้ที่เคยศึกษาพุทธศาสนาเพิ่มเติมตามแรงจูงใจประเภทต่างๆ				
	รวม	เพศ		ภูมิลำเนา	
		ชาย	หญิง	กรุงเทพ/ ปริมณฑล	ต่างจังหวัด
เพื่อเข้าใจคำสอน	๔๑.๑	๔๐.๕	๔๑.๗	๔๑.๕	๔๐.๓
ต้องการพันธทุกข์	๒๓.๐	๑๙.๖	๒๕.๕	๒๒.๖	๒๓.๘
สนใจเมื่อเกิดเป็นข่าว	๗.๗	๙.๓	๖.๕	๘.๓	๖.๗
ศึกษาเชิงวิชาการแ่งต่าง ๆ	๒๘.๑	๓๐.๕	๒๖.๔	๒๗.๖	๒๙.๑

ตารางที่ ๑๐.๒

	ร้อยละของผู้ที่ศึกษาพุทธศาสนาเพิ่มเติมตามแรงจูงใจประเภทต่าง ๆ						
	รวม	วิทยาศาสตร์				สังคม ศาสตร์	มนุษย ศาสตร์
		สุขภาพ	ทั่วไป	เทคโนโลยี	รวม		
เพื่อเข้าใจคำสอน	๔๑.๑	๔๒.๖	๔๐.๔	๓๙.๒	๔๑.๕	๓๙.๔	๔๓.๒
ต้องการพันธุกรรม	๒๓.๐	๒๒.๒	๒๑.๗	๒๓.๐	๒๒.๑	๒๕.๕	๒๑.๒
สนใจเมื่อเกิดเป็นชาว	๗.๗	๘.๕	๕.๙	๔.๑	๖.๗	๑๐.๘	๕.๓
ศึกษาเชิงวิชาการฯ	๒๘.๑	๒๖.๗	๓๐.๙	๓๓.๘	๒๙.๖	๒๔.๒	๓๐.๓

(๒.๔.๓) ความสัมพันธ์ระหว่างแรงจูงใจในการศึกษาพุทธศาสนาเพิ่มเติมกับพฤติกรรมในการประกอบกิจกรรมทางศาสนา

เมื่อพิจารณาลักษณะการประกอบกิจกรรมทางศาสนาของผู้ที่มีการศึกษาเพิ่มเติมจำแนกตามแรงจูงใจต่าง ๆ ดังตารางที่ ๑๑ ผลการสำรวจพบว่า ผู้ที่มีแรงจูงใจจากความต้องการพันธุกรรม จะมีความถี่ในการประกอบกิจกรรมทางศาสนาบ่อย ๆ สูงกว่าผู้ที่มีแรงจูงใจประเภทอื่น ๆ ในทุกกิจกรรม

ตารางที่ ๑๑

	ร้อยละของผู้ที่ประกอบกิจกรรมทางศาสนาเป็นประจำหรือบ่อย ๆ ในแต่ละประเภทกิจกรรมจำแนกตามแรงจูงใจในการศึกษาเพิ่มเติมประเภทต่าง ๆ							
	ตักบาตร	ทำบุญที่วัด	กฐิน	บริจาคมูลนิธิ	ให้เงินขอทาน	ปล่อยนก/ปลา	ฟังเทศน์	นั่งสมาธิ
เพื่อเข้าใจคำสอน	๒๖.๐	๑๑.๕	๘.๓	๑๒.๘	๒๔.๘	๑.๙	๖.๔	๑๕.๗
ต้องการพันธุ์พืช	๒๙.๑	๑๖.๖	๙.๒	๑๔.๓	๓๐.๑	๒.๘	๑๔.๙	๒๓.๓
สนใจเมื่อเกิดเป็นชาว	๘.๕	๕.๑	๕.๑	๑๐.๒	๒๗.๑	๑.๗	๑.๗	๑๐.๒
ศึกษาเชิงวิชาการแง่ต่าง ๆ	๒๕.๖	๗.๔	๑๒.๗	๙.๘	๒๐.๗	๑.๙	๒.๘	๙.๐

(๒.๔.๔) แหล่งความรู้ที่ใช้ศึกษาเพิ่มเติม

เมื่อพิจารณาแหล่งที่มาของความรู้ทางพุทธศาสนา ดังแสดงไว้ในตารางที่ ๑๒ พบว่าแหล่งความรู้จากหนังสือธรรมะได้รับความนิยมมากที่สุด (๔๒.๕) รองลงมาคือการสนทนากับผู้ใกล้ชิด (๓๑.๓) และการฟังเทศน์/สนทนาธรรมกับพระ (๑๖.๐) การฟังจากสื่อวิทยุโทรทัศน์ (๑๑.๒) ตามลำดับ โดยเพศชายมีแนวโน้มที่จะหาความรู้จากสื่อ (หนังสือและวิทยุโทรทัศน์) มากกว่าเพศหญิง (๖๓.๓, ๕๑.๒) ขณะที่เพศหญิงมีแนวโน้มที่จะหาความรู้จากคนใกล้ชิดมากกว่าเพศชาย (๓๔.๖, ๒๖.๗) และเมื่อพิจารณาจำแนกตามภูมิสำเนา พบว่าผู้ที่มิมีภูมิสำเนาอยู่ต่างจังหวัดมีแนวโน้มจะหาความรู้จากการฟังเทศน์/สนทนาธรรมกับพระ และการอ่านหนังสือธรรมะ มากกว่าผู้ที่มิมีภูมิสำเนาอยู่ในกรุงเทพฯ และปริมณฑลเล็กน้อย

เมื่อพิจารณาจำแนกตามสาขาวิชาที่ศึกษา พบว่าสาขาวิทยาศาสตร์มีแนวโน้มจะหาความรู้จากสื่อ (หนังสือและวิทยุโทรทัศน์) มากกว่าสาขาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์อย่างเห็นได้ชัด (๕๗.๗, ๕๐.๒, ๔๗.๗) เมื่อพิจารณาย่อยลงไปในสาขาวิทยาศาสตร์จะพบความแตกต่างชัดเจนขึ้น โดยวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีจะมีการหาความรู้จากสื่อในอัตราสูงถึง ๖๑.๓% นอกจากนี้ พบว่าสาขาวิทยาศาสตร์มีแนวโน้มในการหาความรู้จากการสนทนากับผู้ใกล้ชิดน้อยกว่าสาขาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์อย่างเห็นได้ชัด (๒๖.๗, ๓๔.๒, ๓๙.๖)

ตารางที่ ๑๒.๑

	ร้อยละของผู้ที่หาความรู้เพิ่มเติมจำแนกตามแหล่งความรู้				
	รวม	เพศ		ภูมิสำเนา	
		ชาย	หญิง	กรุงเทพฯ/ ปริมณฑล	ต่างจังหวัด
สนทนากับผู้ใกล้ชิด	๓๑.๓	๒๖.๗	๓๔.๖	๓๒.๒	๒๙.๘
ฟังเทศน์ที่วัด/สนทนาธรรมกับพระ	๑๖.๐	๑๘.๐	๑๔.๕	๑๕.๔	๑๗.๐
อ่านหนังสือธรรมะ	๔๒.๕	๔๕.๓	๔๐.๔	๔๑.๙	๔๓.๔
ฟังรายการธรรมะจากโทรทัศน์ หรือวิทยุ	๑๑.๒	๑๑.๖	๑๐.๘	๑๑.๖	๑๐.๔

ตารางที่ ๑๒.๒

	ร้อยละของผู้ที่หาความรู้เพิ่มเติมจำแนกตามแหล่งความรู้						
	รวม	วิทยาศาสตร์				สังคม ศาสตร์	มนุษย ศาสตร์
		สุขภาพ	ทั่วไป	เทคโนโลยี	รวม		
สนทนากับผู้ใกล้ชิด	๓๑.๓	๒๗.๘	๒๔.๕	๒๘.๘	๒๖.๗	๓๔.๒	๓๙.๖
ฟังเทศน์/สนทนาธรรมกับพระ	๑๖.๐	๑๘.๘	๑๓.๖	๑๒.๕	๑๕.๖	๑๕.๖	๑๗.๔
อ่านหนังสือธรรมะ	๔๒.๕	๔๑.๗	๔๕.๑	๔๖.๓	๔๓.๘	๔๑.๖	๔๐.๓
ฟังธรรมะจากโทรทัศน์/วิทยุ	๑๑.๒	๑๒.๒	๑๕.๔	๑๕.๐	๑๓.๙	๘.๖	๗.๔

ทั้งนี้สาเหตุที่มีผู้ที่นิยมหาความรู้จากการฟังเทศน์น้อยเพียงร้อยละ ๑๖ มีข้อมูลที่น่าสนใจซึ่งได้แสดงข้อมูลไว้แล้วในหัวข้อที่ ๒.๒.๒.๑ เกี่ยวกับกิจกรรมการฟังเทศน์ ดังนั้นจะไม่กล่าวซ้ำอีก

(๒.๕) ความจำเป็นของการประกอบกิจกรรมทางศาสนา

ในประเด็นเรื่องความไม่จำเป็นของกิจกรรมทางศาสนาสำหรับการเป็นชาวพุทธในเมืองซึ่งการศึกษาพุทธ-ธรรมจากสื่อต่างๆ เช่น หนังสือ ก็น่าจะเพียงพอแล้วนั้น จากข้อมูลที่แสดงไว้ในตารางที่ ๑๓ พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วย (๘๐.๕) โดยเพศชายไม่เห็นด้วยน้อยกว่าเพศหญิง (๗๔.๖, ๘๔.๖) และผู้ที่มีภูมิลำเนาอยู่ในกรุงเทพฯ และปริมณฑลไม่เห็นด้วยน้อยกว่าผู้ที่มีภูมิลำเนาอยู่ต่างจังหวัด (๗๙.๐, ๘๔.๐) และผู้ที่ไม่มีการศึกษาพุทธศาสนาเพิ่มเติมไม่เห็นด้วยน้อยกว่าผู้ที่มีการศึกษาเพิ่มเติม (๗๗.๗, ๘๒.๓) และเมื่อพิจารณาจำแนกตามสาขาวิชาที่ศึกษา พบว่า พบข้อสังเกตที่น่าสนใจคือ ผู้ที่ได้รับการศึกษาทางวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีมีจำนวนร้อยละที่ไม่เห็นด้วยต่ำที่สุด (๗๐.๘) ซึ่งต่ำกว่ากลุ่มที่ไม่มีการศึกษาพุทธศาสนาเพิ่มเติมเสียอีก (๗๗.๗) โดยกลุ่มที่มีจำนวนร้อยละที่ไม่เห็นด้วยมากที่สุดคือกลุ่มทางสังคมศาสตร์ (๘๒.๗)

ตารางที่ ๑๓.๑

	ร้อยละของผู้ที่ไม่เห็นด้วยต่อความเห็นเรื่องความไม่จำเป็นของกิจกรรมทางศาสนา						
	รวม	เพศ		ภูมิลำเนา		การศึกษาเพิ่มเติม	
		ชาย	หญิง	กรุงเทพ/ ปริมณฑล	ต่างจังหวัด	มี	ไม่มี
ไม่เห็นด้วย	๘๐.๕	๗๔.๕	๘๔.๖	๗๙.๐	๘๔.๐	๘๒.๓	๗๗.๗

ตารางที่ ๑๓.๒

	ร้อยละของผู้ที่ไม่เห็นด้วยต่อความเห็นเรื่องความไม่จำเป็นของกิจกรรมทางศาสนา						
	รวม	วิทยาศาสตร์				สังคม ศาสตร์	มนุษย ศาสตร์
		สุขภาพ	ทั่วไป	เทคโนโลยี	รวม		
ไม่เห็นด้วย	๘๐.๕	๗๙.๕	๘๕.๑	๗๐.๘	๗๙.๖	๘๒.๗	๗๙.๐

(๓) ลักษณะความเชื่อทางพุทธศาสนาของกลุ่มประชากรที่ศึกษาและความสัมพันธ์ของลักษณะดังกล่าวกับลักษณะของประชากรที่ศึกษา

(๓.๑) ความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์

ในประเด็นเรื่องความเชื่อเกี่ยวกับสวรรค์-นรก นั้น ผลการสำรวจในตารางที่ ๑๔ แสดงข้อมูลว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เชื่อว่าเป็นเรื่องของจิตใจที่เมื่อทำดีจิตใจก็จะเป็นสุขเปรียบเหมือนขึ้นสวรรค์ และเมื่อทำชั่วจิตใจก็จะเป็นทุกข์เปรียบเหมือนตกนรก (๖๕.๓) แต่ก็มียุทธศาสตร์จำนวนไม่น้อย (๒๑.๙) ที่เชื่อว่าสวรรค์-นรก นั้นเป็นภพภูมิที่มีอยู่จริง เป็นที่ซึ่งคนตายจะไปเสวยผลกรรม โดยเมื่อพิจารณาจำแนกตามเพศ พบว่า เพศชายมีแนวโน้มจะเชื่อเรื่องสวรรค์-นรก ทั้งสองความหมายนี้ในจำนวนร้อยละที่น้อยกว่าเพศหญิง (๕๘.๗, ๖๙.๖ และ ๑๙.๙, ๒๓.๓) และเมื่อพิจารณาจำแนกตามภูมิลำเนาพบข้อสังเกตว่า ผู้ที่มีภูมิลำเนาอยู่ต่างจังหวัดกลับมีความเชื่อเรื่องสวรรค์-นรก ในความหมายของการเปรียบเทียบกับจิตใจในจำนวนร้อยละที่สูงกว่าผู้ที่มีภูมิลำเนาอยู่ในกรุงเทพฯ และปริมณฑล (๖๘.๙, ๖๓.๗) และมีความเชื่อว่าสวรรค์-นรก มีอยู่จริง ๆ ในจำนวนร้อยละที่ต่ำกว่าผู้ที่มีภูมิลำเนาอยู่ในกรุงเทพฯ และปริมณฑล (๑๙.๑, ๒๓.๑) นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาในเรื่องของการศึกษาเพิ่มเติม พบข้อสังเกตที่น่าสนใจว่า ผู้ที่มีการศึกษาพุทธศาสนาเพิ่มเติมนั้นกลับมีแนวโน้มที่จะเชื่อว่าสวรรค์-นรก นั้นเป็นภพภูมิที่มีอยู่จริง ๆ ในจำนวนร้อยละที่มากกว่ากลุ่มผู้ที่ไม่มีการศึกษาเพิ่มเติม (๒๓.๗, ๑๙.๖)

ข้อสังเกตอีกประการหนึ่งที่ได้จากการพิจารณาจำแนกตามเพศคือ เพศชายมีแนวโน้มที่จะไม่เชื่อเรื่องสวรรค์-นรก (เป็นภาพสมมติให้คนกลัว/งมงาย/ตายแล้วสูญ) มากกว่าเพศหญิงค่อนข้างมาก ถึงสามเท่าตัว (๒๑.๒, ๗.๑ ; ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ ๑๒.๘)

เมื่อพิจารณาจำแนกตามสาขาวิชาที่ศึกษา พบว่ากลุ่มที่มีความเชื่อว่าสวรรค์-นรก เป็นภพภูมิที่มีอยู่จริงมากที่สุดคือกลุ่มสังคมศาสตร์ (๒๕.๙) และน้อยที่สุดคือกลุ่มวิทยาศาสตร์ (๑๙.๙/วิทยาศาสตร์เทคโนโลยี ๑๗.๘) โดยกลุ่มวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีมีแนวโน้มที่จะไม่เชื่อเรื่องสวรรค์-นรกสูงที่สุด (๒๑.๓) ขณะที่กลุ่มวิทยาศาสตร์สาธารณสุขมีจำนวนร้อยละที่จะไม่เชื่อต่ำที่สุด (๘.๘)

ตารางที่ ๑๔.๑

	ร้อยละของความเชื่อประเภทต่างๆ เกี่ยวกับนรก-สวรรค์						
	รวม	เพศ		ภูมิลำเนา		การศึกษาเพิ่มเติม	
		ชาย	หญิง	กรุงเทพ/ ปริมณฑล	ต่าง จังหวัด	มี	ไม่มี
ทำดีใจก็สุขเหมือนขึ้นสวรรค์ ทำชั่วใจก็ทุกข์เหมือนตกนรก	๖๕.๓	๕๘.๗	๖๙.๖	๖๓.๗	๖๘.๙	๖๕.๗	๖๔.๘
มีอยู่จริง ตายแล้วไปเสวยผล ตามกรรมที่ทำไว้ในชาตินี้	๒๑.๙	๑๙.๙	๒๓.๓	๒๓.๑	๑๙.๑	๒๓.๗	๑๙.๖
ไม่เชื่อ เป็นภาพสมมติให้คน เกรงกลัวที่จะทำความชั่ว	๙.๘	๑๕.๒	๖.๒	๑๐.๐	๙.๕	๘.๕	๑๑.๓
ไม่เชื่อ เป็นเรื่องมมาย เหลวไหล	๐.๘	๑.๔	๐.๓	๐.๙	๐.๕	๐.๔	๑.๓
ไม่เชื่อ คิดว่าตายแล้วสูญ	๒.๒	๔.๖	๐.๖	๒.๓	๒.๐	๑.๖	๓.๐

ตารางที่ ๑๔.๒

	ร้อยละของความเชื่อประเภทต่างๆ เกี่ยวกับนรก-สวรรค์						
	รวม	วิทยาศาสตร์				สังคม ศาสตร์	มนุษย์ ศาสตร์
		สุขภาพ	ทั่วไป	เทคโนโลยี	รวม		
ทำดีใจก็สุขเหมือนขึ้นสวรรค์ ทำชั่วใจก็ทุกข์เหมือนตกนรก	๖๕.๓	๗๒.๙	๖๔.๔	๖๐.๙	๖๖.๘	๖๔.๖	๖๒.๑
มีอยู่จริง ตายแล้วไปเสวยผล ตามกรรมที่ทำไว้ในชาตินี้	๒๑.๙	๑๘.๓	๒๒.๗	๑๗.๘	๑๙.๙	๒๕.๙	๒๐.๒
ไม่เชื่อ เป็นภาพสมมติให้คน เกรงกลัวที่จะทำความชั่ว	๙.๘	๗.๓	๙.๑	๑๔.๘	๙.๘	๗.๖	๑๔.๐
ไม่เชื่อ เป็นเรื่องมมาย เหลวไหล	๐.๘	๐.๐	๑.๑	๑.๘	๐.๙	๐.๔	๑.๑
ไม่เชื่อ คิดว่าตายแล้วสูญ	๒.๒	๑.๕	๒.๗	๔.๗	๒.๗	๑.๔	๒.๒

(๓.๒) ความเชื่อเรื่องวิญญาณ

ในประเด็นเรื่องความเชื่อเกี่ยวกับวิญญาณ ผลการสำรวจดังแสดงในตารางที่ ๑๕ พบว่า มีผู้เชื่อว่ามีใน ความหมายของขันธ์ห้าไม่ถึงครึ่งของกลุ่มตัวอย่าง (๔๕.๔) ขณะที่เชื่อว่ามีจริงในความหมายอื่นถึงร้อยละ ๔๕.๒ โดยร้อยละ ๒๔.๑ เชื่อว่าเป็นสถานภาพของจิตที่รอเกิดใหม่ ร้อยละ ๑๐.๗ เชื่อว่าวิญญาณเป็นดวงออกจากร่าง ผู้ตาย แต่ไม่ใช่ผี และร้อยละ ๑๐.๔ เชื่อว่าวิญญาณเป็นดวงที่ปรากฏให้เห็นได้ เช่น ผี ทั้งนี้เมื่อพิจารณาจำแนก ตามเพศ พบว่าเพศหญิงมีแนวโน้มที่จะเชื่อเรื่องวิญญาณในความหมายอื่นที่มีใช้ความหมายของขันธ์ห้าสูงกว่า เพศชายในทุกความหมาย (โดยค่ารวมของเพศหญิงคือ ๔๙.๘, เพศชายคือ ๓๘.๔) โดยเพศชายมีแนวโน้มจะ ไม่เชื่อเรื่องวิญญาณไม่ว่าจะในความหมายใดก็ตามสูงกว่าเพศหญิงถึงกว่าสองเท่าตัว (๑๔.๓, ๖.๑)

นอกจากนี้เมื่อพิจารณาจำแนกตามภูมิลำเนา พบว่า ผู้ที่มีภูมิลำเนาอยู่ต่างจังหวัดมีความเชื่อเรื่องวิญญาณ ในความหมายของขันธ์ห้าสูงกว่าผู้ที่มีภูมิลำเนาอยู่ในกรุงเทพฯ และปริมณฑล (๔๙.๔, ๔๓.๖) และมีความเชื่อ เรื่องวิญญาณในลักษณะต่างๆ นอกเหนือจากขันธ์ห้าโดยเฉลี่ยรวมแล้วต่ำกว่าผู้ที่มีภูมิลำเนาอยู่ในกรุงเทพฯ และปริมณฑล (๔๑.๗, ๔๖.๗) และเมื่อพิจารณาจำแนกตามการมีการศึกษาพุทธศาสนาเพิ่มเติม พบว่าผู้ที่มี การศึกษาเพิ่มเติมมีแนวโน้มที่จะเชื่อตามความหมายของขันธ์ห้าสูงกว่าผู้ที่ไม่มีการศึกษาเพิ่มเติม (๕๑.๐, ๓๗.๖) แต่มีจำนวนร้อยละของผู้ที่ปฏิเสธเรื่องวิญญาณโดยสิ้นเชิงต่ำกว่าผู้ที่ไม่มีการศึกษาเพิ่มเติมถึงสองเท่าตัว (๖.๖, ๑๓.๑)

และเมื่อพิจารณาจำแนกตามสาขาวิชาที่ศึกษา พบว่ากลุ่มที่มีความเชื่อเรื่องวิญญาณตามแบบขันธ์ห้า มากที่สุดคือกลุ่มวิทยาศาสตร์สาธารณสุข (๕๖.๓) และน้อยที่สุดคือกลุ่มวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี (๓๘.๕) และ กลุ่มที่เชื่อเรื่องวิญญาณในความหมายอื่นนอกเหนือจากขันธ์ห้าในจำนวนร้อยละที่สูงที่สุดคือกลุ่มสังคมศาสตร์ (๕๑.๔) ซึ่งกลุ่มสังคมศาสตร์นี้มีแนวโน้มที่จะปฏิเสธวิญญาณในจำนวนร้อยละที่ต่ำที่สุด (๗.๖, เท่ากับกลุ่ม มนุษยศาสตร์) ขณะที่กลุ่มวิทยาศาสตร์มีจำนวนร้อยละที่ปฏิเสธโดยสิ้นเชิงสูงที่สุด (๑๑.๔) โดยเมื่อแยกย่อยใน สาขาวิทยาศาสตร์แล้วพบว่ากลุ่มวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีมีจำนวนร้อยละในการปฏิเสธสูงสุดถึงร้อยละ ๒๑.๗

ตารางที่ ๑๕.๑

	ร้อยละของความเชื่อประเภทต่างๆ เกี่ยวกับวิญญาณ						
	รวม	เพศ		ภูมิลำเนา		การศึกษาเพิ่มเติม	
		ชาย	หญิง	กรุงเทพฯ/ ปริมณฑล	ต่าง จังหวัด	มี	ไม่มี
มีจริง เป็นดวง แต่ไม่ใช่ผี	๑๐.๗	๑๐.๖	๑๐.๘	๑๐.๖	๑๐.๘	๑๐.๐	๑๑.๘
มีจริง เป็นดวง เห็นได้ เช่นผี	๑๐.๔	๙.๒	๑๑.๓	๑๐.๑	๑๑.๒	๙.๗	๑๑.๔
มีจริง เป็นสถานะจิตรอเกิดใหม่	๒๔.๑	๑๘.๖	๒๗.๗	๒๖.๐	๑๙.๗	๒๒.๗	๒๖.๑
มี แต่ในความหมายของขันธ์ห้า	๔๕.๔	๔๗.๓	๔๔.๑	๔๓.๖	๔๙.๔	๕๑.๐	๓๗.๖
ไม่มีจริง	๙.๔	๑๔.๓	๖.๑	๙.๖	๘.๙	๖.๖	๑๓.๑

ตารางที่ ๑๕.๒

	ร้อยละของความเชื่อประเภทต่างๆ เกี่ยวกับวิญญาณ						
	รวม	วิทยาศาสตร์				สังคม ศาสตร์	มนุษย ศาสตร์
		สุขภาพ	ทั่วไป	เทคโนโลยี	รวม		
มีจริง เป็นดวง แต่ไม่ใช่ผี	๑๐.๗	๙.๔	๑๑.๘	๙.๓	๑๐.๓	๑๒.๐	๙.๕
มีจริง เป็นดวง เห็นได้ เช่นผี	๑๐.๔	๖.๗	๑๒.๒	๘.๗	๙.๓	๑๑.๖	๑๑.๔
มีจริง เป็นสถานะจิตรอเกิดใหม่	๒๔.๑	๑๙.๓	๒๗.๔	๒๑.๗	๒๓.๐	๒๗.๘	๒๐.๒
มี แต่ในความหมายของขันธ์ห้า	๔๕.๔	๕๖.๓	๔๐.๗	๓๘.๕	๔๖.๐	๔๐.๙	๕๑.๓
ไม่มีจริง	๙.๔	๘.๓	๘.๐	๒๑.๗	๑๑.๔	๗.๖	๗.๖

(๓.๓) ความเชื่อเรื่องชีวิตหลังความตาย

ในประเด็นความเชื่อเรื่องตายแล้วไปไหนนั้น ผลการสำรวจดังแสดงในตารางที่ ๑๖ พบว่า ตัวเลือกที่มีผู้ตอบมากที่สุดคือ ไม่รู้ว่าไปไหน เพราะไม่แน่ใจว่ามีชาติหน้าหรือมีสวรรค์-นรก จริงหรือไม่ โดยมีจำนวนร้อยละ ๔๐.๑ ขณะที่ผู้เชื่อว่าตายแล้วไปเกิดใหม่แน่นอนในภพภูมิตามกรรมที่ทำได้ในจำนวนร้อยละที่ใกล้เคียงกันคือ ๓๓.๑ กลุ่มตัวอย่างที่เหลือตอบว่า ไม่รู้ว่าไปไหนและไม่จำเป็นต้องรู้เพราะไม่เกี่ยวกับชีวิตนี้ (๑๖.๕%) และไม่ไปไหนเพราะตายแล้วสูญ (๑๐.๒%) โดยเมื่อพิจารณาจำแนกตามเพศ พบว่า เพศหญิงเชื่อเรื่องไปเกิดใหม่ในภพภูมิตามกรรมที่ทำได้มากกว่าเพศชายมาก (๓๖.๙, ๒๗.๕) ขณะที่เมื่อพิจารณาจำแนกตามภูมิลำเนา พบว่า ไม่มีความแตกต่างมากนักระหว่างผู้ที่ภูมิลำเนาอยู่ต่างจังหวัดกับผู้ที่ภูมิลำเนาอยู่ในกรุงเทพฯ และปริมณฑล และเมื่อพิจารณาระหว่างกลุ่มที่มีการศึกษาพุทธศาสนาเพิ่มเติมกับกลุ่มที่ไม่มี พบว่า กลุ่มที่ไม่มีการศึกษาเพิ่มเติมมีแนวโน้มที่จะเชื่อว่าตายแล้วสูญ และไม่รู้ว่าไปไหนเพราะไม่แน่ใจเรื่องชาติหน้าและสวรรค์-นรก มากกว่ากลุ่มที่มีการศึกษาเพิ่มเติม (๑๑.๒, ๙.๕ และ ๔๔.๘, ๓๖.๗) ขณะที่กลุ่มที่มีการศึกษาเพิ่มเติมมีแนวโน้มที่จะเชื่อเรื่องเกิดใหม่ในภพภูมิตามกรรมที่ทำได้มากกว่า (๓๖.๑, ๒๙.๐)

เมื่อพิจารณาจำแนกตามสาขาวิชาที่ศึกษา พบว่ากลุ่มวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีมีความเชื่อในเรื่องการเกิดใหม่น้อยมากสาขาอื่นๆ มาก (๑๙.๓ โดยค่าเฉลี่ยอยู่ที่ ๓๓.๑) และให้ความสนใจในประเด็นนี้น้อยกว่าสาขาอื่น โดยปฏิเสธว่าไม่รู้และไม่จำเป็นต้องรู้เรื่องตายแล้วไปไหน (๒๕.๗ โดยค่าเฉลี่ยอยู่ที่ ๑๖.๕) และมีแนวโน้มที่จะเชื่อว่าตายแล้วสูญมากกว่าทุกสาขา (๑๒.๓ ยกเว้นมนุษยศาสตร์ ๑๔.๓) ขณะที่ในสายวิทยาศาสตร์ด้วยกัน เช่น วิทยาศาสตร์สาธารณสุขมีค่าน้อยกว่ามาก (๗.๓)

ตารางที่ ๑๖.๑

	ร้อยละของความเชื่อประเภทต่างๆ เกี่ยวกับชีวิตหลังความตาย						
	รวม	เพศ		ภูมิลำเนา		การศึกษาเพิ่มเติม	
		ชาย	หญิง	กรุงเทพ/ ปริมณฑล	ต่าง จังหวัด	มี	ไม่มี
ไม่ไปไหน เพราะเชื่อว่า ตายแล้วสูญ	๑๐.๒	๑๓.๑	๘.๓	๙.๗	๑๑.๓	๙.๕	๑๑.๒
ไม่รู้ ไม่แน่ใจว่าชาติหน้า / สวรรค์-นรก มีจริงหรือไม่	๔๐.๑	๔๐.๕	๓๙.๘	๓๙.๒	๔๒.๑	๓๖.๗	๔๔.๘
ไม่รู้ และไม่จำเป็นต้องรู้ เพราะไม่เกี่ยวกับชีวิตนี้	๑๖.๕	๑๘.๙	๑๕.๐	๑๖.๗	๑๖.๒	๑๗.๗	๑๕.๐
เกิดใหม่แน่นอนในภพภูมิ ตามกรรมที่ทำไว้ในชาตินี้	๓๓.๑	๒๗.๕	๓๖.๙	๓๔.๓	๓๐.๔	๓๖.๑	๒๙.๐

ตารางที่ ๑๖.๒

	ร้อยละของความเชื่อประเภทต่างๆ เกี่ยวกับชีวิตหลังความตาย						
	รวม	วิทยาศาสตร์				สังคม ศาสตร์	มนุษย์ ศาสตร์
		สุขภาพ	ทั่วไป	เทคโนโลยี	รวม		
ไม่ไปไหน เพราะเชื่อว่า ตายแล้วสูญ	๑๐.๒	๗.๓	๑๐.๐	๑๒.๓	๙.๕	๘.๙	๑๔.๓
ไม่รู้ ไม่แน่ใจว่าชาติหน้า / สวรรค์-นรก มีจริงหรือไม่	๔๐.๑	๔๓.๑	๓๙.๑	๔๒.๗	๔๑.๕	๓๘.๐	๔๐.๓
ไม่รู้ และไม่จำเป็นต้องรู้ เพราะไม่เกี่ยวกับชีวิตนี้	๑๖.๕	๑๔.๑	๑๓.๔	๒๕.๗	๑๖.๗	๑๗.๐	๑๕.๐
เกิดใหม่แน่นอนในภพภูมิ ตามกรรมที่ทำไว้ในชาตินี้	๓๓.๑	๓๕.๕	๓๗.๕	๑๙.๓	๓๒.๓	๓๖.๑	๓๐.๔

(๓.๔) ความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อเรื่องชีวิตหลังความตายกับความเชื่อเรื่องวิญญาณ

เมื่อเปรียบเทียบความเชื่อเรื่องตายแล้วไปไหนกับความเชื่อเรื่องวิญญาณดังแสดงในตารางที่ ๑๗ พบว่า ผู้ที่มีความเชื่อเรื่องการเกิดใหม่มีความเชื่อในเรื่องวิญญาณตามความหมายของขันธห้าน้อยที่สุด เมื่อเทียบกับกลุ่มที่ไม่รู้ เพราะไม่แน่ใจเรื่องชาติหน้าและสวรรค์-นรก และกลุ่มที่คิดว่าไม่จำเป็นต้องรู้ (๓๙.๕, ๔๕.๑, ๕๓.๒) ในขณะที่เชื่อเรื่องวิญญาณในลักษณะที่ปรากฏให้เห็นได้เช่นผี มากที่สุด (๑๓.๒, ๑๑.๓, ๖.๙) สิ่งที่น่าสนใจคือ จากข้อมูลเกี่ยวกับกลุ่มที่มีการศึกษาพุทธศาสนาเพิ่มเติมที่ได้แสดงไว้ก่อนหน้านี้ กลุ่มที่มีการศึกษาเพิ่มเติมนั้นมีแนวโน้มที่จะเชื่อเรื่องตายแล้วเกิดใหม่มากกว่ากลุ่มที่ไม่มีการศึกษาเพิ่มเติม ขณะที่ข้อมูลเปรียบเทียบที่เพิ่งแสดงไปนั้นระบุว่า กลุ่มที่เชื่อเรื่องตายแล้วเกิดใหม่นั้นมีแนวโน้มเชื่อเรื่องวิญญาณตามความหมายของขันธห้าน้อยที่สุด

ตารางที่ ๑๗

	มีจริง เป็นดวง แต่ไม่ใช่ผี	มีจริง เป็นดวง เห็นได้เช่นผี	มีจริง เป็น สถานะจิต รอเกิดใหม่	มี แต่อยู่ใน ความหมาย ของขันธห้า	ไม่มีจริง
ไม่ไปไหน เพราะเชื่อว่า ตายแล้วสูญ	๓.๔	๔.๘	๖.๒	๕๔.๘	๓๐.๘
ไม่รู้ ไม่แน่ใจว่าชาติหน้า/ สวรรค์-นรก มีจริงหรือไม่	๑๒.๔	๑๑.๓	๒๓.๕	๔๕.๑	๗.๗
ไม่รู้ และไม่จำเป็นต้องรู้ เพราะไม่เกี่ยวกับชีวิตนี้	๙.๕	๖.๙	๑๔.๓	๕๓.๒	๑๖.๐
เกิดใหม่แน่นอนภพภูมิตาม กรรมที่ทำไว้ชาตินี้	๑๑.๓	๑๓.๒	๓๔.๗	๓๙.๕	๑.๓

(๓.๕) ความเชื่อเรื่องนิพพาน

ในประเด็นเรื่องความเชื่อเกี่ยวกับนิพพาน ผลการสำรวจในตารางที่ ๑๘ แสดงข้อมูลว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นตรงกันว่า นิพพานคือความจริงสูงสุดของพุทธศาสนาและเป็นสภาวะที่พ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด (๘๘.๔) โดยมีผู้เชื่อแบบอื่นเพียงเล็กน้อย โดยเชื่อว่า คือดินแดนที่พระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์ไปสถิตอยู่หลังดับขันธ ร้อยละ ๒.๕ เชื่อว่าเป็นที่ซึ่งบุคคลปรารถนาสิ่งใดก็จะได้สิ่งนั้นร้อยละ ๓.๘ และเชื่อว่าเป็นเพียงเรื่องเล่าลือที่สมมติขึ้นเพื่อสร้างกำลังใจให้คนทำดี ร้อยละ ๕.๔ ซึ่งเมื่อพิจารณาจำแนกตามเพศ พบข้อสังเกตว่า เพศชายมีแนวโน้มที่จะเชื่อนิพพานในความหมายอื่นๆ ที่ไม่ใช่สภาวะที่พ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดในจำนวนร้อยละที่

มากกว่าเพชฌัญชี่ตั้งแต่เกือบสองเท่าถึงกว่าสองเท่าตัว โดยเชื่อว่า คือดินแดนที่พระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์ไปสถิตอยู่หลังดับขันธ (๓.๓, ๒.๐) เชื่อว่าเป็นที่ซึ่งบุคคลปรารถนาสิ่งใดก็จะได้สิ่งนั้น (๕.๐, ๓.๐) และเชื่อว่าเป็นเพียงเรื่องเล่าลือที่สมมติขึ้นเพื่อสร้างกำลังใจให้คนทำดี (๗.๙, ๓.๗)

เมื่อพิจารณาจำแนกตามภูมิสำเนา พบว่าไม่มีความแตกต่างมากนักระหว่างผู้ที่มีภูมิสำเนาอยู่ในกรุงเทพฯ และปริมณฑลและผู้ที่มีภูมิสำเนาอยู่ต่างจังหวัด ขณะที่เมื่อพิจารณาจำแนกตามการมีการศึกษาพุทธศาสนาเพิ่มเติมพบว่าผู้ที่ไม่มีการศึกษาเพิ่มเติมมีแนวโน้มที่จะเชื่อว่านิพพานเป็นเพียงเรื่องเล่าลือที่สมมติขึ้นเพื่อสร้างกำลังใจให้คนทำดีในจำนวนร้อยละที่มากกว่าผู้ที่มีการศึกษาเพิ่มเติมประมาณสองเท่าตัว (๗.๓, ๓.๗) ส่วนในความเชื่อแบบอื่นไม่มีความแตกต่างกันมากนัก

เมื่อพิจารณาจำแนกตามสาขาวิชา ผลการสำรวจดังแสดงในตารางที่ ๑๘.๒ มีข้อมูลที่น่าสนใจคือ กลุ่มที่ศึกษาทางวิทยาศาสตร์มีแนวโน้มคิดว่านิพพานเป็นเรื่องเล่าลือที่สมมติขึ้นมากกว่าสาขาวิชาอื่น ถึงแม้ข้อมูลที่ได้จะมีค่าน้อยมากคือ ๕.๙% โดยสาขาอื่นอยู่ที่ ๕.๐%, ๔.๗% แต่ก็มีข้อมูลที่มีนัยสำคัญอยู่เมื่อพิจารณาย่อยลงไปในสาขาวิทยาศาสตร์ คือกลุ่มวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีนั้นมีจำนวนร้อยละที่เชื่อเช่นนี้สูงกว่าสาขาวิชาอื่นถึงเกือบสองเท่าตัว (๙.๙, ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ ๕.๔) ข้อมูลในส่วนอื่นนอกเหนือจากนี้ไม่มีความแตกต่างที่น่าสนใจมากนัก

ตารางที่ ๑๘.๑

	ร้อยละของความเชื่อประเภทต่างๆ เกี่ยวกับนิพพาน						
	รวม	เพศ		ภูมิสำเนา		การศึกษาเพิ่มเติม	
		ชาย	หญิง	กรุงเทพฯ/ ปริมณฑล	ต่าง จังหวัด	มี	ไม่มี
ดินแดนที่พระพุทธเจ้า และ พระโพธิสัตว์ไปสถิตอยู่หลังดับขันธ	๒.๕	๓.๓	๒.๐	๒.๖	๒.๒	๒.๒	๒.๙
ความจริงสูงสุดของพุทธศาสนา และสภาวะที่พ้นการเวียนว่าย	๘๘.๔	๘๓.๙	๙๑.๔	๘๘.๐	๘๙.๑	๙๐.๒	๘๖.๐
เป็นเพียงเรื่องเล่าลือ ที่สมมติขึ้น เพื่อสร้างกำลังใจให้คนทำดี	๕.๔	๗.๙	๓.๗	๕.๓	๕.๕	๓.๗	๗.๓
เป็นที่ซึ่งบุคคลปรารถนาสิ่งใด ก็จะได้สมปรารถนา	๓.๘	๕.๐	๓.๐	๔.๑	๓.๑	๓.๘	๓.๘

ตารางที่ ๑๘.๒

	ร้อยละของความเชื่อประเภทต่าง ๆ เกี่ยวกับนิพพาน						
	รวม	วิทยาศาสตร์				สังคม ศาสตร์	มนุษย ศาสตร์
		สุขภาพ	ทั่วไป	เทคโนโลยี	รวม		
ดินแดนที่พระพุทธเจ้า และ พระโพธิสัตว์ไปสถิตอยู่หลังดับขันธ	๒.๕	๒.๓	๒.๖	๒.๙	๒.๖	๒.๕	๒.๒
ความจริงสูงสุดของพุทธศาสนา และสภาวะที่พ้นการเวียนว่าย	๘๘.๔	๘๙.๙	๘๙.๘	๘๔.๒	๘๘.๕	๘๘.๔	๘๘.๐
เป็นเพียงเรื่องเล่าลือ ที่สมมติขึ้น เพื่อสร้างกำลังใจให้คนทำดี	๕.๔	๕.๔	๓.๘	๙.๙	๕.๙	๕.๐	๔.๗
เป็นที่ซึ่งบุคคลปรารถนาสิ่งใด ก็จะได้สมปรารถนา	๓.๘	๒.๓	๓.๘	๒.๙	๓.๐	๔.๑	๕.๑

(๓.๖) ความเชื่อเรื่องทำได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

ในประเด็นเรื่องความหมายของคำสอนทางศาสนาที่ว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่วนั้น ผลการสำรวจดังแสดงในตารางที่ ๑๙ แสดงข้อมูลว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ มีความเชื่อร่วมกันว่าหมายถึงการได้รับผลตอบแทนทางจิตใจ เช่น เมื่อทำดีก็จะสุขใจ เป็นต้น (๘๖.๖%) โดยเมื่อพิจารณาจำแนกตามเพศ พบว่ามีความแตกต่างระหว่างเพศเพียงเล็กน้อย โดยเพศหญิงมีแนวโน้มที่จะเชื่อเรื่องผลตอบแทนทางจิตใจมากกว่าเพศชายเล็กน้อย (๘๘.๐, ๘๔.๖) ขณะที่เพศชายมีแนวโน้มที่จะเชื่อเรื่องผลตอบแทนทางวัตถุธรรมมากกว่าเพศหญิงเล็กน้อย (๑๐.๔, ๙.๔) และแนวโน้มที่จะเชื่อว่าเป็นผลตอบแทนที่ทำให้ขึ้นสวรรค์หรือลงนรกในจำนวนร้อยละที่มากกว่าเพศหญิงสองเท่าตัว แต่ถ้านับเป็นจำนวนร้อยละก็มากกว่าเล็กน้อยเท่านั้น (๑.๙, ๐.๙) ซึ่งเป็นลักษณะเช่นเดียวกันกับในกรณีที่เชื่อว่าเป็นเพียงอุบายที่มุ่งให้คนทำความดี (๓.๒, ๑.๖)

เมื่อพิจารณาจำแนกตามภูมิภาค พบว่ามีความแตกต่างกันไม่มากนัก ทั้งผู้ที่มีภูมิลำเนาอยู่ในกรุงเทพฯ และริมณฑลและผู้ที่มีภูมิลำเนาอยู่ต่างจังหวัดมีความเชื่อส่วนใหญ่ร่วมกันว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่วนั้นหมายถึงการได้รับผลตอบแทนทางจิตใจ โดยผู้ที่มีภูมิลำเนาอยู่ต่างจังหวัดมีแนวโน้มที่จะเชื่อเรื่องผลตอบแทนทางจิตใจนี้มากกว่าผู้ที่มีภูมิลำเนาอยู่ในกรุงเทพฯ และปริมณฑลเล็กน้อย (๘๘.๒, ๘๕.๙) ขณะที่ผู้ที่มีภูมิลำเนาอยู่ในกรุงเทพฯ และริมณฑลมีแนวโน้มที่จะเชื่อเรื่องผลตอบแทนทางวัตถุธรรมมากกว่าผู้ที่มีภูมิลำเนาอยู่ต่างจังหวัดเล็กน้อย (๑๐.๔, ๘.๕) และมีแนวโน้มที่จะเชื่อว่าเป็นผลตอบแทนที่ทำให้ขึ้นสวรรค์หรือลงนรกในจำนวนร้อยละที่มากกว่าผู้ที่มีภูมิลำเนาอยู่ต่างจังหวัดเกือบสองเท่าตัวแต่ถ้านับเป็นจำนวนร้อยละก็มากกว่าเล็กน้อยเท่านั้น (๑.๕, ๐.๙)

เมื่อพิจารณาความแตกต่างระหว่างกลุ่มที่มีการศึกษาพุทธศาสนาเพิ่มเติมกับกลุ่มที่ไม่มีการศึกษาเพิ่มเติม พบว่าทั้งสองกลุ่มมีความเชื่อส่วนใหญ่ร่วมกันว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่วนั้นหมายถึงการได้รับผลตอบแทนทางจิตใจ โดยกลุ่มที่มีการศึกษาเพิ่มเติมมีแนวโน้มที่จะเชื่อเรื่องนี้มากกว่ากลุ่มที่ไม่มีการศึกษาเพิ่มเติมเล็กน้อย (๘๗.๙, ๘๔.๙) ขณะที่กลุ่มที่ไม่มีการศึกษาเพิ่มเติมมีแนวโน้มที่จะเชื่อเรื่องผลตอบแทนทางวัตถุธรรมมากกว่ากลุ่มที่มีการศึกษาเพิ่มเติมอยู่เล็กน้อย (๑๐.๘, ๙.๐) เช่นเดียวกับในกรณีที่เชื่อว่าเป็นเพียงอุบายที่มุ่งให้คนทำดี (๒.๙, ๑.๙) มีความแตกต่างน้อยมากในกรณีที่เชื่อว่าเป็นผลตอบแทนที่ทำให้ขึ้นสวรรค์หรือลงนรก (๑.๔, ๑.๒)

เมื่อพิจารณาจำแนกตามสาขาวิชาที่ศึกษา พบว่า ทุกสาขาวิชามีความเชื่อส่วนใหญ่ร่วมกันว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่วนั้นหมายถึงการได้รับผลตอบแทนทางจิตใจ โดยกลุ่มที่เชื่อในลักษณะนี้มากที่สุดคือ กลุ่มวิทยาศาสตร์ทั่วไป (๘๘.๘) และกลุ่มที่เชื่อน้อยที่สุดคือ กลุ่มสังคมศาสตร์ (๘๔.๓) โดยในสายวิทยาศาสตร์ด้วยกันกลุ่มที่เชื่อน้อยที่สุดคือ กลุ่มวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี (๘๖.๐) นอกจากนี้ในความหมายของการได้รับผลตอบแทนทางวัตถุธรรม กลุ่มที่เชื่อในลักษณะนี้มากที่สุดก็คือนักสังคมศาสตร์ (๑๒.๗) โดยมีกลุ่มวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีเป็นกลุ่มที่เชื่อ เช่นนี้มากที่สุด ในสายวิทยาศาสตร์ด้วยกัน สำหรับในอีกสองความหมายนั้นไม่มีความแตกต่างกันมากนัก แต่มีข้อสังเกตคือ กลุ่มวิทยาศาสตร์สาธารณสุขจะเชื่อในความหมายที่เกี่ยวข้องกับสวรรค์-นรก น้อยมาก (๐.๔) โดยน้อยกว่าค่าเฉลี่ยสามเท่าตัว (๑.๓) ซึ่งใกล้เคียงกับกลุ่มวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี (๐.๖) และโดยเฉลี่ยแล้วกลุ่มทางวิทยาศาสตร์จะเชื่อในลักษณะที่เกี่ยวข้องกับสวรรค์-นรกละนี้ น้อยกว่าสาขาอื่นๆ (๑.๐, ๑.๔, ๑.๙)

ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกันคือเรื่องความเชื่อถือในหลักทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่วนี้ ผลการสำรวจดังแสดงในตารางที่ ๒๐ แสดงข้อมูลว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ยังคงเชื่อเรื่องดังกล่าวอยู่ (๘๓.๕) มีผู้ที่ไม่เชื่อน้อยมาก (๐.๖) แต่มีผู้ที่ไม่แน่ใจว่าควรเชื่อหรือไม่อยู่ไม่น้อย (๑๕.๙) และเมื่อพิจารณาจำแนกตามเพศ พบว่า เพศชายมีแนวโน้มที่จะเชื่อ น้อยกว่าเพศหญิง (๘๐.๓, ๘๕.๖) และมีจำนวนร้อยละที่ไม่เชื่อมากกว่าขณะที่เพศหญิงแทบ

ตารางที่ ๑๙.๑

	ร้อยละของความเชื่อประเภทต่างๆ เกี่ยวกับการทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว						
	รวม	เพศ		ภูมิลำเนา		การศึกษาเพิ่มเติม	
		ชาย	หญิง	กรุงเทพ/ ปริมณฑล	ต่าง จังหวัด	มี	ไม่มี
ทำดียอมได้ผลตอบแทนฯ	๙.๘	๑๐.๔	๙.๔	๑๐.๔	๘.๕	๙.๐	๑๐.๘
ทำดียอมได้รับความสุขใจฯ	๘๖.๖	๘๔.๖	๘๘.๐	๘๕.๙	๘๘.๒	๘๗.๙	๘๔.๙
ทำดีได้ไปสวรรค์ฯ	๑.๓	๑.๙	๐.๙	๑.๕	๐.๙	๑.๒	๑.๔
เป็นอุบายที่มุ่งให้คนทำดี	๒.๓	๓.๒	๑.๖	๒.๒	๒.๔	๑.๙	๒.๙

ตารางที่ ๑๙.๒

	ร้อยละของความเชื่อประเภทต่าง ๆ เกี่ยวกับการทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว						
	รวม	วิทยาศาสตร์				สังคม ศาสตร์	มนุษย ศาสตร์
		สุขภาพ	ทั่วไป	เทคโนโลยี	รวม		
ทำดีย่อมได้ผลตอบแทน	๙.๘	๘.๐	๖.๕	๑๐.๕	๘.๐	๑๒.๗	๙.๓
ทำดีย่อมได้รับความสุขใจ	๘๖.๖	๘๘.๙	๘๙.๘	๘๖.๐	๘๘.๕	๘๕.๓	๘๕.๙
ทำดีได้ไปสวรรค์	๑.๓	๐.๕	๑.๙	๐.๖	๑.๐	๑.๕	๑.๙
เป็นอุบายที่มุ่งให้คนทำดี	๒.๓	๒.๗	๑.๙	๒.๙	๒.๔	๑.๖	๓.๐

จะไม่มีผู้ที่ไม่เชื่อเลย (๑.๓, ๐.๑) นอกจากนี้พบว่า เพศชายมีแนวโน้มที่จะไม่แน่ใจในเรื่องดังกล่าวมากกว่าพอสมควร (๑๘.๓, ๑๕.๓) และเมื่อพิจารณาจำแนกตามภูมิสำเนา พบว่า ผู้ที่มีภูมิสำเนาอยู่ต่างจังหวัดเชื่อมากกว่า ผู้ที่มีภูมิสำเนาอยู่ในกรุงเทพฯ และปริมาณพลเล็กน้อย (๘๕.๙, ๘๒.๓) แต่ไม่มีผู้ที่มีภูมิสำเนาอยู่ต่างจังหวัดที่ตอบว่าไม่เชื่อเลยแม้แต่คนเดียว ขณะที่ลักษณะการไม่แนใจนั้นผู้ที่มีภูมิสำเนาอยู่ในกรุงเทพฯ และปริมาณพลมีจำนวนร้อยละมากกว่าผู้ที่มีภูมิสำเนาอยู่ต่างจังหวัดเล็กน้อย (๑๖.๘, ๑๕.๑)

เมื่อพิจารณาความแตกต่างระหว่างกลุ่มที่มีการศึกษาพุทธศาสนาเพิ่มเติมกับกลุ่มที่ไม่มีการศึกษาเพิ่มเติม พบว่ามีความแตกต่างกันค่อนข้างมาก โดยกลุ่มที่มีการศึกษาเพิ่มเติมจะเชื่อมากกว่ากลุ่มที่ไม่มีการศึกษาเพิ่มเติม (๘๖.๗, ๗๘.๙) แต่จำนวนร้อยละที่ตอบว่าไม่เชื่อนั้นใกล้เคียงกัน (๐.๕, ๑.๐) และกลุ่มที่มีการศึกษาเพิ่มเติมนั้นจะมีจำนวนร้อยละที่ตอบว่าไม่แนใจน้อยกว่ากลุ่มที่ไม่มีการศึกษาเพิ่มเติมอย่างเห็นได้ชัด (๑๒.๙, ๒๐.๑)

เมื่อพิจารณาจำแนกตามสาขาวิชาที่ศึกษา พบว่า กลุ่มที่ตอบว่าไม่เชื่อในจำนวนร้อยละที่มากที่สุดคือกลุ่มวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี (๑.๒ ; ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ ๐.๖) และในขณะเดียวกันกลุ่มวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีนี้ก็เป็นกลุ่มที่ตอบว่าเชื่อในจำนวนร้อยละที่น้อยที่สุด (๘๐.๑ ; ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ ๘๓.๕) และตอบว่าไม่แนใจในจำนวนร้อยละที่มากที่สุดด้วยเช่นกัน (๑๘.๗ ; ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ ๑๕.๙)

ตารางที่ ๒๐.๑

	ร้อยละของผู้ที่เชื่อ-ไม่เชื่อ-ไม่แน่ใจ ในเรื่องการทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว						
	รวม	เพศ		ภูมิสำเนา		การศึกษาเพิ่มเติม	
		ชาย	หญิง	กรุงเทพ/ ปริมณฑล	ต่าง จังหวัด	มี	ไม่มี
เชื่อ	๘๓.๕	๘๐.๓	๘๕.๖	๘๒.๓	๘๕.๙	๘๖.๗	๗๘.๙
ไม่เชื่อ	๐.๖	๑.๓	๐.๑	๐.๙	๐.๐	๐.๕	๑.๐
ไม่แน่ใจ	๑๕.๙	๑๘.๓	๑๔.๓	๑๖.๘	๑๔.๑	๑๒.๙	๒๐.๑

ตารางที่ ๒๐.๒

	ร้อยละของผู้ที่เชื่อ-ไม่เชื่อ-ไม่แน่ใจ ในเรื่องการทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว						
	รวม	วิทยาศาสตร์				สังคม ศาสตร์	มนุษย ศาสตร์
		สุขภาพ	ทั่วไป	เทคโนโลยี	รวม		
เชื่อ	๘๓.๕	๘๔.๒	๘๕.๘	๘๐.๑	๘๓.๘	๘๓.๘	๘๒.๓
ไม่เชื่อ	๐.๖	๐.๘	๐.๕	๑.๒	๐.๗	๐.๘	๐.๐
ไม่แน่ใจ	๑๕.๙	๑๕.๑	๑๓.๙	๑๘.๗	๑๕.๕	๑๕.๔	๑๗.๗

(๓.๗) ผลของคำสอนทางพุทธศาสนาต่อวิถีชีวิต

(๓.๗.๑) ผลต่อการแก้ปัญหาในชีวิต

ในประเด็นเรื่องผลของการศึกษาพุทธศาสนาในการใช้แก้ปัญหาในชีวิต ผลการสำรวจดังแสดงในตารางที่ ๒๑ พบว่า มากกว่าครึ่งของกลุ่มตัวอย่างตอบว่ามีผลมาก (๕๓.๙%) ส่วนผู้ที่ตอบว่าไม่มีผลหรือมีผลน้อยนั้นมีจำนวนเพียงร้อยละ ๖.๘ เมื่อพิจารณาจำแนกตามเพศ พบว่าเพศชายมีจำนวนร้อยละของผู้ตอบว่ามีผลมากกว่าเพศหญิงเล็กน้อย (๕๑.๔, ๕๕.๖) ขณะที่เมื่อพิจารณาจำแนกตามภูมิสำเนา พบว่ามีความแตกต่างระหว่างผู้ที่มีภูมิสำเนาอยู่ในกรุงเทพฯ และปริมณฑลกับผู้ที่มีภูมิสำเนาอยู่ต่างจังหวัดพอสมควร (๕๑.๐, ๖๐.๓) ขณะที่

เมื่อพิจารณาจำแนกตามการมีการศึกษาพุทธศาสนาเพิ่มเติมพบว่ามีความแตกต่างค่อนข้างมากระหว่างกลุ่มที่ไม่มีการศึกษาเพิ่มเติมกับกลุ่มที่มีการศึกษาเพิ่มเติม (๔๓.๓, ๖๑.๘)

เมื่อพิจารณาจำแนกตามสาขาวิชาที่ศึกษา พบว่า กลุ่มที่พุทธศาสนามีผลมากในการแก้ปัญหาในจิตใจมากที่สุดคือกลุ่มวิทยาศาสตร์สาธารณสุข (๕๗.๕%) ขณะที่กลุ่มวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีเป็นกลุ่มที่ตอบว่าพุทธศาสนามีผลมากในการแก้ปัญหาในจิตใจน้อยที่สุดเมื่อเทียบกับในสายวิทยาศาสตร์ (๕๑.๕) ซึ่งน้อยที่สุดเป็น

ตารางที่ ๒๑.๑

ผลต่อการ แก้ปัญหาในจิตใจ	ร้อยละของผลจากคำสอนของพุทธศาสนาต่อการแก้ปัญหาในจิตใจ						
	รวม	เพศ		ภูมิลำเนา		การศึกษาเพิ่มเติม	
		ชาย	หญิง	กรุงเทพ/ ปริมณฑล	ต่าง จังหวัด	มี	ไม่มี
ไม่มีผล	๑.๐	๑.๕	๐.๖	๐.๙	๑.๑	๑.๑	๐.๘
มีผลน้อย	๕.๘	๗.๘	๔.๕	๖.๕	๔.๔	๔.๓	๘.๐
มีผลปานกลาง	๓๙.๓	๓๙.๓	๓๙.๓	๔๑.๗	๓๔.๒	๓๒.๘	๔๗.๙
มีผลมาก	๕๓.๙	๕๑.๔	๕๕.๖	๕๑.๐	๖๐.๓	๖๑.๘	๔๓.๓

ตารางที่ ๒๑.๒

ผลต่อการ แก้ปัญหาในจิตใจ	ร้อยละของผลจากคำสอนของพุทธศาสนาต่อการแก้ปัญหาในจิตใจ						
	รวม	วิทยาศาสตร์				สังคม ศาสตร์	มนุษย ศาสตร์
		สุขภาพ	ทั่วไป	เทคโนโลยี	รวม		
ไม่มีผล	๑.๐	๑.๙	๐.๗	๑.๒	๑.๓	๐.๔	๑.๑
มีผลน้อย	๕.๘	๔.๖	๔.๙	๗.๖	๕.๔	๖.๒	๖.๓
มีผลปานกลาง	๓๙.๓	๓๖.๐	๓๙.๓	๓๙.๘	๓๘.๒	๓๙.๐	๔๒.๖
มีผลมาก	๕๓.๙	๕๗.๕	๕๕.๑	๕๑.๕	๕๕.๑	๕๔.๔	๕๐.๐

อันดับสองรองจากมนุษยศาสตร์ (๕๐.๐) แต่ถ้าพิจารณาจำนวนร้อยละของผู้ที่ตอบว่าพุทธศาสนาไม่มีผลหรือมีผลน้อยแล้ว กลุ่มวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีจะเป็นกลุ่มที่มีจำนวนร้อยละมากที่สุด (๘.๘, ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ ๖.๘)

(๓.๗.๒) ผลต่อการเลือกอาชีพ

ในประเด็นเรื่องผลของการศึกษาพุทธศาสนาต่อการเลือกอาชีพ ผลการสำรวจดังแสดงในตารางที่ ๒๒ พบว่า เกือบครึ่งของกลุ่มตัวอย่างตอบว่ามีผลปานกลาง (๔๙.๕%) โดยมีผู้ตอบว่ามีผลมากเพียงร้อยละ ๑๕.๙ ซึ่งน้อยกว่าในกรณีของผลต่อการแก้ปัญหาในจิตใจถึงกว่าสามเท่าตัว ส่วนผู้ที่ตอบว่าไม่มีผลหรือมีผลน้อยนั้นมีจำนวนถึงร้อยละ ๓๔.๕ (มากกว่าในกรณีของการแก้ปัญหาในจิตใจถึงห้าเท่าตัว) เมื่อพิจารณาจำแนกตามเพศ พบว่าเพศชายมีจำนวนร้อยละของผู้ตอบว่ามีผลมากเท่ากับเพศหญิง ขณะที่เมื่อพิจารณาจำแนกตามภูมิลำเนา พบว่ามีความแตกต่างระหว่างผู้ที่มิมีภูมิลำเนาอยู่ในกรุงเทพฯ และบริเวณพลกับผู้ที่มิมีภูมิลำเนาอยู่ต่างจังหวัดพอสมควร (๑๔.๖, ๑๙.๐) เช่นเดียวกับเมื่อพิจารณาจำแนกตามการมีการศึกษาพุทธศาสนาเพิ่มเติมพบว่ามี ความแตกต่างพอสมควรระหว่างกลุ่มที่ไม่มีการศึกษาเพิ่มเติมกับกลุ่มที่มีการศึกษาเพิ่มเติม (๑๒.๓, ๑๘.๗)

เมื่อพิจารณาจำแนกตามสาขาวิชาที่ศึกษา พบว่า กลุ่มที่พุทธศาสนามีผลมากในการเลือกอาชีพมากที่สุดคือ กลุ่มวิทยาศาสตร์ทั่วไปและวิทยาศาสตร์สาธารณสุขในจำนวนร้อยละที่ใกล้เคียงกัน (๑๘.๘, ๑๘.๕) ขณะที่กลุ่ม วิทยาศาสตร์เทคโนโลยีเป็นกลุ่มที่ตอบว่าพุทธศาสนามีผลมากในการเลือกอาชีพน้อยที่สุด (๑๓.๗) ส่วนในสาขา อื่น ๆ ไม่พบความแตกต่างกันมากนัก

ตารางที่ ๒๒.๑

ผลต่อการ เลือกอาชีพ	ร้อยละของผลจากคำสอนของพุทธศาสนาต่อการเลือกอาชีพ						
	รวม	เพศ		ภูมิลำเนา		การศึกษาเพิ่มเติม	
		ชาย	หญิง	กรุงเทพ/ ปริมณฑล	ต่าง จังหวัด	มี	ไม่มี
ไม่มีผล	๖.๔	๙.๓	๔.๕	๗.๑	๕.๐	๕.๐	๘.๕
มีผลน้อย	๒๘.๑	๒๘.๓	๒๗.๙	๒๙.๓	๒๕.๓	๒๕.๔	๓๑.๘
มีผลปานกลาง	๔๙.๕	๔๖.๔	๕๑.๗	๔๘.๙	๕๐.๘	๕๐.๙	๔๗.๔
มีผลมาก	๑๕.๙	๑๕.๙	๑๕.๙	๑๔.๖	๑๙.๐	๑๘.๗	๑๒.๓

ตารางที่ ๒๒.๒

ผลต่อการ เลือกอาชีพ	ร้อยละของผลจากคำสอนของพุทธศาสนาต่อการเลือกอาชีพ						
	รวม	วิทยาศาสตร์				สังคม ศาสตร์	มนุษย ศาสตร์
		สุขภาพ	ทั่วไป	เทคโนโลยี	รวม		
ไม่มีผล	๖.๔	๖.๙	๕.๓	๑๐.๑	๗.๑	๕.๔	๖.๗
มีผลน้อย	๒๘.๑	๒๓.๑	๒๔.๔	๓๒.๗	๒๕.๙	๒๙.๘	๓๐.๒
มีผลปานกลาง	๔๙.๕	๕๑.๕	๕๑.๕	๔๓.๕	๔๙.๖	๔๙.๗	๔๙.๓
มีผลมาก	๑๕.๙	๑๘.๕	๑๘.๘	๑๓.๗	๑๗.๔	๑๕.๐	๑๓.๘

รูปและข้อเสนอแนะ

ข้อมูลเกี่ยวกับประชากร

ประชากรที่ศึกษาเป็นนิสิตนักศึกษาจำนวน ๑,๔๘๒ คน จากมหาวิทยาลัยของรัฐในกรุงเทพฯ จำนวน ๖ สถาบัน คือ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร มหาวิทยาลัยมหิดล มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และมหาวิทยาลัยศิลปากร เป็นชาย ๖๐๒ คน หญิง ๘๘๐ คน เป็นผู้มีภูมิลำเนาเดิมอยู่ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล จำนวน ๑,๐๒๔ คน และเป็นผู้มีภูมิลำเนาเดิมอยู่ต่างจังหวัด จำนวน ๔๕๘ คน ศึกษาอยู่ในสาขาวิทยาศาสตร์ จำนวน ๗๐๙ คน โดยแบ่งย่อยเป็นสายวิทยาศาสตร์การณสุข จำนวน ๒๖๗ คน สายวิทยาศาสตร์ทั่วไป จำนวน ๒๗๑ คน สายวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี จำนวน ๑๗๑ คน สาขาสังคมศาสตร์ จำนวน ๔๙๒ คน และสาขามนุษยศาสตร์ จำนวน ๒๘๑ คน

ลักษณะพฤติกรรมทางพุทธศาสนา

(๑) ภาพรวมของพฤติกรรมการประกอบกิจกรรมทางศาสนา

กิจกรรมที่มีการปฏิบัติบ่อยๆ มากที่สุดคือ การให้เงินขอทาน และรองลงมาคือ การตักบาตร แต่ในสองกิจกรรมนี้ก็มียุทธวิธีหนึ่งนึ่งในสี่ของกลุ่มตัวอย่างเท่านั้นที่ปฏิบัติบ่อยๆ ขณะที่เกือบครึ่งของกลุ่มตัวอย่างนั้น ไม่เคยปฏิบัติเลยหรือปฏิบัตินานๆ ครั้ง ส่วนกิจกรรมทางศาสนาแบบอื่นนอกเหนือจากนั้น มีผู้ปฏิบัติบ่อยๆ น้อยกว่าร้อยละ ๑๐ ขณะที่เกินกว่าครึ่งจนถึงสี่ในห้าส่วนนั้นไม่เคยปฏิบัติหรือปฏิบัตินานๆ ครั้ง โดยเฉพาะหญิงมีความถี่ในการปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาบ่อยๆ มากกว่าเพศชายในเกือบทุกกรณี ยกเว้นการนั่งสมาธิ

เมื่อพิจารณาจำแนกตามภูมิสำเนา พบว่า ผู้ที่มีภูมิสำเนาอยู่ต่างจังหวัดมีความดีในการปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาบ่อย ๆ สูงกว่าผู้ที่มีภูมิสำเนาอยู่ในเขตกรุงเทพฯ ทุกกิจกรรม

เมื่อพิจารณาจำแนกตามสาขาวิชาที่เรียน ผู้ที่ศึกษาทางสังคมศาสตร์จะมีความดีในการปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาทุกประเภทสูงกว่าผู้ที่ศึกษาทางมนุษยศาสตร์และวิทยาศาสตร์ โดยในสาขาวิทยาศาสตร์ ผู้ที่ศึกษาด้านวิทยาศาสตร์สาธารณสุขและวิทยาศาสตร์ทั่วไปจะมีความดีในการทำกิจกรรมทุกกิจกรรมสูงกว่ากลุ่มผู้ศึกษาทางวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีในอัตราค่อนข้างมาก

(๒) แรงจูงใจในการกระทำและปฏิเสธที่จะกระทำกิจกรรมทางพุทธศาสนา

(๒.๑) แรงจูงใจในการกระทำกิจกรรมทางพุทธศาสนา

(๒.๑.๑ ก.) แรงจูงใจที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการทำบุญทำทานในรูปแบบต่างๆ และการดักบาตร

สาเหตุหลักในการกระทำกิจกรรมทางศาสนา คือ ความสบายใจ รองลงมาคือความเชื่อว่าจะส่งผลให้ได้รับความสุขทั้งในชาตินี้และในชาติหน้า โดยเพศหญิงมีแนวโน้มที่จะทำบุญเพราะทำแล้วสบายใจและเชื่อว่าจะส่งผลให้ได้รับความสุขมากกว่าเพศชาย ขณะที่เพศชายมีแนวโน้มที่จะทำบุญด้วยสาเหตุของการทำตามประเพณีและครอบครัวมากกว่าเพศหญิง

เมื่อพิจารณาจำแนกตามภูมิสำเนา พบว่า ไม่มีความแตกต่างกันมากนัก

เมื่อพิจารณาจำแนกตามสาขาวิชาที่ศึกษา พบว่า สาขาวิทยาศาสตร์มีแนวโน้มที่จะทำบุญด้วยสาเหตุของการทำตามประเพณีและทำตามครอบครัวมากกว่าสาขาอื่นๆ โดย วิทยาศาสตร์เทคโนโลยีมีสาเหตุของการทำบุญเนื่องจากประเพณีและครอบครัวสูงกว่าทุกสาขา

(๒.๑.๑ ข.) โอกาสในการกระทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการทำบุญทำทานในรูปแบบต่างๆ และการดักบาตร

สำหรับโอกาสในการทำบุญนั้น กลุ่มตัวอย่างให้ความสำคัญแก่วันพิเศษส่วนบุคคล เช่น วันเกิดมากที่สุด โดยเพศหญิงจะทำบุญมากกว่าเพศชายในทุกโอกาส

เมื่อพิจารณาจำแนกตามภูมิสำเนา พบว่า ในส่วนของโอกาสในวันทางศาสนา, วันตามประเพณี, และการกระทำตามความเชื่อนั้น ผู้ที่มีภูมิสำเนาอยู่ต่างจังหวัดจะให้ความสำคัญแก่โอกาสเหล่านี้มากกว่าผู้ที่มีภูมิสำเนาอยู่ในกรุงเทพฯ อย่างเห็นได้ชัด แต่ในส่วนของโอกาสวันพิเศษส่วนบุคคลนั้น คนกรุงเทพฯ จะให้ความสำคัญแก่โอกาสนี้มากกว่าคนต่างจังหวัดเล็กน้อย

เมื่อพิจารณาจำแนกตามสาขาวิชาที่ศึกษา ในโอกาสของวันทางศาสนาและประเพณีนั้น กลุ่มที่ศึกษาทางวิทยาศาสตร์จะให้ความสำคัญมากกว่ากลุ่มทางสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์พอสมควร ส่วนในโอกาสวันพิเศษส่วนบุคคลนั้น ทั้งสามกลุ่มไม่มีความแตกต่างกัน แต่ในโอกาสที่ทำตามความเชื่อหรือในโอกาสที่นึกอยากทำนั้น ผู้ที่ศึกษามาทางวิทยาศาสตร์ จะให้ความสำคัญน้อยกว่ากลุ่มทางสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ แต่เมื่อพิจารณา

สาขาวิทยาศาสตร์ให้ละเอียดลงไป พบว่า มีความแตกต่างอย่างมากระหว่างกลุ่มวิทยาศาสตร์สาธารณสุขและวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี โดยกลุ่มวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีจะทำบุญในทุกโอกาสน้อยกว่ากลุ่มวิทยาศาสตร์สาธารณสุข (รวมทั้งเมื่อเทียบกับกลุ่มสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ด้วย)

(๒.๑.๒) แรงจูงใจในการปฏิบัติสมาธิ

เมื่อพิจารณารายละเอียดเกี่ยวกับการนั่งสมาธิ พบว่า สาเหตุหลักในการปฏิบัติสมาธิคือ ความต้องการความสงบ รองลงมาคือความต้องการเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน โดยความแตกต่างในเรื่องเพศและภูมิลำเนาไม่มีผลมากนัก แต่มีความแตกต่างระหว่างผู้ที่มีการศึกษาพุทธศาสนาเพิ่มเติมกับผู้ที่ไม่มี คือ ผู้ที่มีการศึกษาพุทธศาสนาเพิ่มเติมมีสาเหตุในการปฏิบัติสมาธิจากความต้องการความสงบสูงกว่าความต้องการเพิ่มประสิทธิภาพ แต่ผู้ที่ไม่มีการศึกษาเพิ่มเติมมีสาเหตุในการปฏิบัติสมาธิจากความต้องการเพิ่มประสิทธิภาพสูงกว่าความต้องการความสงบ และผู้ที่ไม่มีการศึกษาเพิ่มเติมมีสาเหตุจากความต้องการฝึกเพื่อเป็นพื้นฐานสู่ความหลุดพ้นน้อยกว่าผู้ที่มีการศึกษาเพิ่มเติมมาก นอกจากนี้ ในกลุ่มที่ไม่มีการศึกษาเพิ่มเติมยังมีจำนวนของผู้ที่ไม่เคยปฏิบัติสมาธิหรือไม่จริงจังและเลิกปฏิบัติแล้ว มากกว่ากลุ่มผู้ที่มีการศึกษาเพิ่มเติมอย่างเห็นได้ชัด แต่ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่าการศึกษาพุทธศาสนาเพิ่มเติมจะเป็นเหตุทำให้เกิดการเพิ่มขึ้นของอัตราการนั่งสมาธิแต่ประการใด

เมื่อพิจารณาจำแนกตามสาขาวิชาที่ศึกษา พบว่ากลุ่มที่มีแรงจูงใจจากการต้องการความสงบสูงที่สุดคือกลุ่มวิทยาศาสตร์สาธารณสุข และต่ำที่สุดคือกลุ่มวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี นอกจากนี้ยังพบว่ากลุ่มวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีมีโครงสร้างการกระจายตัวของแรงจูงใจในการปฏิบัติสมาธิในลักษณะที่ใกล้เคียงกันมากกับกลุ่มของผู้ที่ไม่มีการศึกษาพุทธศาสนาเพิ่มเติม

(๒.๒) แรงจูงใจในการปฏิเสธที่จะกระทำกิจกรรมทางพุทธศาสนา

(๒.๒.๑) กิจกรรมการฟังเทศน์

ทั้งนี้สาเหตุที่มีผู้นิยมหาความรู้จากการฟังเทศน์น้อยนั้น พบว่ามีสาเหตุหลักจากการไม่มีเวลาและความไม่สะดวก โดยปัจจัยทางด้านของเนื้อหาสาระเช่นสาเหตุจากการเห็นว่าเนื้อหาไม่สอดคล้องกับชีวิตประจำวัน และจากการเห็นว่าให้สาระสู่หนังสือไม่ได้ นั้นไม่มีผลเท่าใดนักต่อการตัดสินใจ สิ่งที่น่าสนใจคือสาเหตุจากภาพลักษณ์ของพระสงฆ์มีผลไม่น้อยต่อการละทิ้งแหล่งความรู้ประเภทนี้ ซึ่งในกรณีนี้ เพศหญิงจะมีทัศนคติในแง่ลบมากกว่าเพศชาย ในเรื่องเดียวกันนี้มีสิ่งที่น่าสนใจอีกประการคือ ผู้ที่มีภูมิลำเนาอยู่ต่างจังหวัดมีทัศนคติต่อพระสงฆ์ในแง่ลบสูงกว่าผู้ที่มีภูมิลำเนาอยู่ในกรุงเทพฯ และปริมณฑล แม้จะในอัตราไม่มากนักก็ตาม และสำหรับผู้ที่ได้รับการศึกษาเพิ่มเติมจะมีทัศนคติในแง่ลบน้อยกว่าผู้ที่ไม่มีการศึกษาเพิ่มเติม

เมื่อพิจารณาตามสาขาวิชาพบข้อมูลที่น่าสนใจคือ ผู้ที่ศึกษาทางวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีปฏิเสธการหาความรู้จากแหล่งนี้ด้วยเหตุผลทางเนื้อหาที่น้อยมาก (คือเนื้อหาไม่สอดคล้องกับชีวิตฯ, หากจากแหล่งอื่นง่ายกว่าและได้สาระมากกว่า) แต่มีสาเหตุหลักจากการเห็นว่าไม่มีเวลาสูงกว่าทุกสาขาวิชา

(๒.๒.๒) กิจกรรมการเปลี่ยนกล้อยปลา

ในประเด็นเรื่องประเพณีการทำบุญโดยการการเปลี่ยนกล้อยปลา กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นว่าไม่เป็นการทำบุญ โดยเพศชายมีแนวโน้มที่จะคิดว่าไม่เป็นการทำบุญมากกว่าเพศหญิงเล็กน้อย และผู้ที่มีภูมิลำเนาอยู่ในกรุงเทพฯ และปริมณฑลมีแนวโน้มที่จะคิดว่าไม่เป็นการทำบุญมากกว่าผู้ที่มีภูมิลำเนาอยู่ต่างจังหวัดพอสมควร และแทบไม่มีความแตกต่างกันระหว่างกลุ่มที่มีการศึกษาเพิ่มเติมและกลุ่มที่ไม่มีการศึกษาเพิ่มเติม

เมื่อพิจารณาจำแนกตามสาขาวิชาที่ศึกษา พบว่าสาขาวิชาที่เห็นว่าประเพณีดังกล่าวไม่เป็นการทำบุญน้อยที่สุดคือกลุ่มวิทยาศาสตร์สาธารณสุข ส่วนกลุ่มที่เห็นว่าการกระทำดังกล่าวไม่เป็นการทำบุญมากที่สุดคือกลุ่มวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี

(๓) ความสัมพันธ์ระหว่างแรงจูงใจในการกระทำกิจกรรมทางพุทธศาสนากับพฤติกรรมในการกระทำกิจกรรมทางพุทธศาสนา

ผู้ที่มีแรงจูงใจในการประกอบกิจกรรมฯ จากความเชื่อว่าการกระทำดังกล่าวจะส่งผลให้ได้รับความสุขทั้งในชาตินี้และชาติหน้านั้น จะมีพฤติกรรมในการประกอบกิจกรรมทางศาสนาเป็นประจำหรือบ่อยๆ มากกว่าผู้ที่มีแรงจูงใจประเภทอื่นในทุกประเภทกิจกรรม โดยมีผู้ที่มีแรงจูงใจจากความสบายใจเมื่อได้กระทำเป็นผู้ที่ประกอบกิจกรรมฯ เป็นประจำและบ่อยๆ เป็นอันดับสอง โดยผู้ที่มีแรงจูงใจทั้งสองประเภทนี้มีความถี่ในการประกอบกิจกรรมทางศาสนาเป็นประจำหรือบ่อยๆ มากกว่าผู้ที่มีแรงจูงใจจากการทำตามประเพณีและทำตามครอบครัวในอัตราที่สูงกว่ามาก

(๔) พฤติกรรมในการศึกษาพุทธศาสนา

(๔.๑) การศึกษาเพิ่มเติมนอกเหนือจากที่บังคับไว้ในหลักสูตร

เพศชายศึกษาพุทธศานานนอกเหนือจากที่บังคับในหลักสูตรมากกว่าเพศหญิงเล็กน้อย โดยผู้ที่มีภูมิลำเนาอยู่ต่างจังหวัดจะมีจำนวนสูงกว่าผู้ที่มีภูมิลำเนาอยู่ในกรุงเทพฯ และปริมณฑลค่อนข้างมาก

เมื่อพิจารณาจำแนกตามสาขาวิชาที่ศึกษา พบว่าผู้ที่ศึกษาทางวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีจะมีจำนวนผู้ศึกษาพุทธศาสนาเพิ่มเติมน้อยที่สุด ส่วนวิทยาศาสตร์สาธารณสุขจะมีจำนวนมากที่สุด

(๔.๒) แรงจูงใจในการศึกษาเพิ่มเติม

แรงจูงใจหลักที่ทำให้เกิดการศึกษาพุทธศานานนอกเหนือจากที่บังคับในหลักสูตรคือความต้องการเข้าใจคำสอน รองลงมาคือการศึกษาเพื่อประยุกต์เชิงวิชาการ และความต้องการพันธทุกข์ แรงจูงใจที่ต่ำที่สุดคือเมื่อเกิดเป็นข่าวเกี่ยวกับพุทธศาสนา โดยเพศชายมีแรงจูงใจจากความต้องการพันธทุกข์ต่ำกว่าเพศหญิงพอสมควร แต่มีแรงจูงใจในกรณีเกิดเป็นข่าวของพุทธศานามากกว่าเพศหญิง

เมื่อพิจารณาจำแนกตามภูมิสำเนา ผู้ที่มีภูมิสำเนาอยู่ต่างจังหวัดมีแนวโน้มที่จะมีแรงจูงใจจากความต้องการ
พันทุข์มากกว่าผู้ที่มีภูมิสำเนาอยู่ในกรุงเทพฯ และปริมาณลดลงเล็กน้อย และมีแนวโน้มที่จะมีแรงจูงใจจากการ
ตกเป็นข่าวของพุทธศาสนาน้อยกว่าผู้ที่มีภูมิสำเนาอยู่ในกรุงเทพฯ และปริมาณลดลง

เมื่อพิจารณาจำแนกตามสาขาวิชาที่ศึกษา ไม่พบความแตกต่างที่สำคัญ

(๔.๓) ความสัมพันธ์ระหว่างแรงจูงใจในการศึกษาเพิ่มเติมกับพฤติกรรมในการประกอบกิจกรรมทางพุทธศาสนา

ผู้ที่มีแรงจูงใจจากความต้องการพันทุข์จะมีความถี่ในการประกอบกิจกรรมทางศาสนาบ่อย ๆ สูงกว่าผู้ที่มี
แรงจูงใจประเภทอื่น ๆ ในทุกกิจกรรม

(๔.๔) แหล่งความรู้ในการศึกษาเพิ่มเติม

เมื่อพิจารณาแหล่งที่มาของความรู้ทางพุทธศาสนา พบว่า แหล่งความรู้จากหนังสือธรรมะได้รับความนิยม
มากที่สุด รองลงมาคือการสนทนากับผู้ใกล้ชิด และการฟังเทศน์/สนทนาธรรมกับพระ การฟังจากสื่อวิทยุโทรทัศน์
ตามลำดับ โดยเพศชายมีแนวโน้มที่จะหาความรู้จากสื่อ (หนังสือและวิทยุโทรทัศน์) มากกว่าเพศหญิง ขณะที่เพศ
หญิงมีแนวโน้มที่จะหาความรู้จากคนใกล้ชิดมากกว่าเพศชาย และเมื่อพิจารณาจำแนกตามภูมิสำเนา พบว่าผู้ที่มี
ภูมิสำเนาอยู่ต่างจังหวัดมีแนวโน้มจะหาความรู้จากการฟังเทศน์/สนทนาธรรมกับพระ และการอ่านหนังสือธรรมะ
มากกว่าผู้ที่มีภูมิสำเนาอยู่ในกรุงเทพฯ และปริมาณลดลงเล็กน้อย

เมื่อพิจารณาจำแนกตามสาขาวิชาที่ศึกษา พบว่าสาขาวิทยาศาสตร์มีแนวโน้มจะหาความรู้จากสื่อ (หนังสือ
และวิทยุโทรทัศน์) มากกว่าสาขาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์อย่างเห็นได้ชัด โดยวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีจะมีการ
หาความรู้จากสื่อในอัตราสูงมาก นอกจากนี้ พบว่าสาขาวิทยาศาสตร์มีแนวโน้มในการหาความรู้จากการสนทนา
กับผู้ใกล้ชิดน้อยกว่าสาขาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์อย่างเห็นได้ชัด

(๕) ความจำเป็นของกิจกรรมทางศาสนาสำหรับชาวพุทธในเมือง

ในประเด็นเรื่องความไม่จำเป็นของกิจกรรมทางศาสนาสำหรับผู้ที่ไม่ได้อาศัยอยู่ในชนบทนั้นกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่
ไม่เห็นด้วย โดยเพศชายไม่เห็นด้วยน้อยกว่าเพศหญิง และผู้ที่มีภูมิสำเนาอยู่ในกรุงเทพฯ และปริมาณลดลงไม่
เห็นด้วยน้อยกว่าผู้ที่มีภูมิสำเนาอยู่ต่างจังหวัด และผู้ที่ไม่มีการศึกษาพุทธศาสนาเพิ่มเติมไม่เห็นด้วยน้อยกว่าผู้ที่มี
การศึกษาเพิ่มเติม และเมื่อพิจารณาจำแนกตามสาขาวิชาที่ศึกษา พบข้อสังเกตที่น่าสนใจคือ ผู้ที่ได้รับการศึกษาทาง
วิทยาศาสตร์เทคโนโลยีมีจำนวนที่ไม่เห็นด้วยต่ำที่สุด โดยต่ำกว่ากลุ่มที่ไม่มีการศึกษาพุทธศาสนาเพิ่มเติมเสียอีก
โดยกลุ่มที่มีจำนวนที่ไม่เห็นด้วยมากที่สุดคือกลุ่มทางสังคมศาสตร์

ลักษณะความเชื่อทางพุทธศาสนา

(๑) ความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์

ในประเด็นเรื่องความเชื่อเกี่ยวกับสวรรค์-นรก นั้น กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เชื่อว่าเป็นเรื่องของจิตใจที่เมื่อทำดี
จิตใจจะเป็นสุขเปรียบเหมือนขึ้นสวรรค์ และเมื่อทำชั่วจิตใจจะเป็นทุกข์เปรียบเหมือนตกนรก แต่ก็มีกลุ่ม

ตัวอย่างจำนวนไม่น้อยที่เชื่อว่าสวรรค์-นรก นั้นเป็นภพภูมิที่มีอยู่จริง เป็นที่ซึ่งคนตายจะไปเสวยผลกรรม โดยเมื่อพิจารณาจำแนกตามเพศ พบว่า เพศชายมีแนวโน้มจะเชื่อเรื่องสวรรค์-นรก ทั้งสองความหมายนี้น้อยกว่าเพศหญิง และเมื่อพิจารณาจำแนกตามภูมิฐานะพบข้อสังเกตว่าผู้ที่มีภูมิฐานะอยู่ต่างจังหวัดกลับมีความเชื่อเรื่องสวรรค์-นรก ในความหมายของการเปรียบเทียบกับจิตใจมากกว่าผู้ที่มีภูมิฐานะอยู่ในกรุงเทพฯ และปริมณฑล และมีความเชื่อเรื่องสวรรค์-นรก มีอยู่จริง ๆ น้อยกว่าผู้ที่มีภูมิฐานะอยู่ในกรุงเทพฯ และปริมณฑล นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาในเรื่องของการศึกษาเพิ่มเติม พบข้อสังเกตที่น่าสนใจว่า ผู้ที่มีการศึกษาพุทธศาสนาเพิ่มเติมนั้นกลับมีแนวโน้มที่จะเชื่อว่าสวรรค์-นรก นั้นเป็นภพภูมิที่มีอยู่จริง ๆ มากกว่ากลุ่มผู้ที่ไม่มีการศึกษาเพิ่มเติม

ข้อสังเกตอีกประการหนึ่งที่ได้จากการพิจารณาจำแนกตามเพศคือ เพศชายมีแนวโน้มที่จะไม่เชื่อเรื่องสวรรค์-นรก (เป็นภาพสมมติให้คนกลัว/งมงาย/ตายแล้วสูญ) มากกว่าเพศหญิงค่อนข้างมาก

เมื่อพิจารณาจำแนกตามสาขาวิชาที่ศึกษา พบว่ากลุ่มที่มีความเชื่อเรื่องสวรรค์-นรก เป็นภพภูมิที่มีอยู่จริงมากที่สุดคือกลุ่มสังคมศาสตร์ และเชื่ออย่างน้อยที่สุดคือกลุ่มวิทยาศาสตร์ โดยกลุ่มวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีมีแนวโน้มที่จะไม่เชื่อเรื่องสวรรค์-นรกมากที่สุด

(๒) ความเชื่อเรื่องวิญญาณ

ในประเด็นเรื่องความเชื่อเกี่ยวกับวิญญาณ พบว่า มีผู้เชื่อว่ามีในความหมายของชั้นห้ำมากที่สุดแต่ก็ไม่ถึงครึ่งของกลุ่มตัวอย่าง โดยความหมายที่เชื่อรองลงมาคือเชื่อว่าเป็นสถานภาพของจิตที่รอเกิดใหม่ เชื่อว่าวิญญาณเป็นดวงออกจากร่างผู้ตาย แต่ไม่ใช่ผี และเชื่อว่าวิญญาณเป็นดวงที่ปรากฏให้เห็นได้ เช่นผี ตามลำดับ โดยมีจำนวนที่ใกล้เคียงกัน โดยเพศหญิงมีแนวโน้มที่จะเชื่อเรื่องวิญญาณในความหมายอื่นที่มีใช้ความหมายของชั้นห้ำสูงกว่าเพศชายในทุกความหมาย และเพศชายมีแนวโน้มจะไม่เชื่อเรื่องวิญญาณไม่ว่าจะในความหมายใดก็ตาม สูงกว่าเพศหญิงถึงกว่าสองเท่าตัว

นอกจากนี้เมื่อพิจารณาจำแนกตามภูมิฐานะ พบว่า ผู้ที่มีภูมิฐานะอยู่ต่างจังหวัดมีความเชื่อเรื่องวิญญาณในความหมายของชั้นห้ำสูงกว่าผู้ที่มีภูมิฐานะอยู่ในกรุงเทพฯ และปริมณฑล และมีความเชื่อเรื่องวิญญาณในลักษณะต่าง ๆ นอกเหนือจากชั้นห้ำโดยเฉลี่ยรวมแล้วต่ำกว่าผู้ที่มีภูมิฐานะอยู่ในกรุงเทพฯ และปริมณฑล และเมื่อพิจารณาจำแนกตามการมีการศึกษาพุทธศาสนาเพิ่มเติม พบว่าผู้ที่มีการศึกษาเพิ่มเติมมีแนวโน้มที่จะเชื่อตามความหมายของชั้นห้ำสูงกว่าผู้ที่ไม่มีการศึกษาเพิ่มเติม แต่ก็มีจำนวนของผู้ที่ปฏิเสธเรื่องวิญญาณโดยสิ้นเชิงต่ำกว่าผู้ที่ไม่มีการศึกษาเพิ่มเติมมากพอสมควร

และเมื่อพิจารณาจำแนกตามสาขาวิชาที่ศึกษา พบว่ากลุ่มที่มีความเชื่อเรื่องวิญญาณตามแบบชั้นห้ำมากที่สุดคือกลุ่มวิทยาศาสตร์สาธารณสุข และน้อยที่สุดคือกลุ่มวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี และกลุ่มที่เชื่อเรื่องวิญญาณในความหมายอื่นนอกเหนือจากชั้นห้ำมากที่สุดคือกลุ่มสังคมศาสตร์ ซึ่งกลุ่มสังคมศาสตร์นี้มีแนวโน้มต่ำที่สุดที่จะปฏิเสธวิญญาณ โดยกลุ่มวิทยาศาสตร์มีแนวโน้มที่จะปฏิเสธโดยสิ้นเชิงสูงที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี

(๓) ความเชื่อเรื่องชีวิตหลังความตาย

ในประเด็นความเชื่อเรื่องตายแล้วไปไหน ตัวเลือกที่มีผู้ตอบมากที่สุดคือ ไม่รู้ว่าไปไหน เพราะไม่แน่ใจว่ามีชาติหน้าหรือมีสวรรค์-นรก จริงหรือไม่ รองลงมาคือเชื่อว่าตายแล้วไปเกิดใหม่แน่นอนในภพภูมิตามกรรมที่ทำไว้ในจำนวนที่ใกล้เคียงกัน กลุ่มตัวอย่างที่เหลืตอบว่า ไม่รู้ว่าไปไหนและไม่จำเป็นต้องรู้เพราะไม่เกี่ยวกับชีวิตนี้ และไม่ไปไหนเพราะตายแล้วสูญ โดยเมื่อพิจารณาจำแนกตามเพศ พบว่าเพศหญิงเชื่อเรื่องไปเกิดใหม่ในภพภูมิตามกรรมที่ทำไว้มากกว่าเพศชายมาก ขณะที่เมื่อพิจารณาจำแนกตามภูมิลำเนา พบว่าไม่มีความแตกต่างมากนัก และเมื่อพิจารณาระหว่างกลุ่มที่มีการศึกษาพุทธศาสนาเพิ่มเติมกับกลุ่มที่ไม่มี พบว่า กลุ่มที่ไม่มีการศึกษาเพิ่มเติมมีแนวโน้มที่จะเชื่อว่าตายแล้วสูญ และไม่รู้ว่าไปไหนเพราะไม่แน่ใจเรื่องชาติหน้าและสวรรค์-นรก มากกว่ากลุ่มที่มีการศึกษาเพิ่มเติม มีแนวโน้มที่จะเชื่อเรื่องเกิดใหม่ในภพภูมิตามกรรมที่ทำไว้มากกว่า

เมื่อพิจารณาจำแนกตามสาขาวิชาที่ศึกษา พบว่ากลุ่มวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีมีความเชื่อในเรื่องการเกิดใหม่น้อยมากสาขาอื่นๆ มาก โดยให้ความสนใจในประเด็นนี้น้อยกว่าสาขาอื่นโดยปฏิเสธว่าไม่รู้และไม่จำเป็นต้องรู้เรื่องตายแล้วไปไหน และมีแนวโน้มที่จะเชื่อว่าตายแล้วสูญมากกว่าทุกสาขา ขณะที่ในสายวิทยาศาสตร์ด้วยกันเช่น วิทยาศาสตร์สาธารณสุขมีค่าน้อยกว่ามาก

(๔) ความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อเรื่องชีวิตหลังความตายกับความเชื่อเรื่องวิญญาณ

เมื่อเปรียบเทียบความเชื่อเรื่องตายแล้วไปไหนกับความเชื่อเรื่องวิญญาณ พบว่า ผู้ที่มีความเชื่อเรื่องการเกิดใหม่มีความเชื่อในเรื่องวิญญาณตามความหมายของขันธ์ห้าน้อยที่สุดเมื่อเทียบกับกลุ่มที่ไม่รู้เพราะไม่แน่ใจเรื่องชาติหน้าและสวรรค์-นรก และกลุ่มที่คิดว่าไม่จำเป็นต้องรู้ในขณะที่ยังเชื่อเรื่องวิญญาณในลักษณะที่ปรากฏให้เห็นได้เช่นผี มากที่สุด สิ่งที่น่าสนใจคือ กลุ่มที่มีการศึกษาเพิ่มเติมนั้นมีแนวโน้มที่จะเชื่อเรื่องตายแล้วเกิดใหม่ในภพภูมิต่างๆ มากกว่ากลุ่มที่ไม่มีการศึกษาเพิ่มเติม ขณะที่ข้อมูลเปรียบเทียบที่เพิ่งแสดงไปนั้นระบุว่า กลุ่มที่เชื่อเรื่องตายแล้วเกิดใหม่นั้นมีแนวโน้มเชื่อเรื่องวิญญาณตามความหมายของขันธ์ห้าน้อยที่สุด

(๕) ความเชื่อเรื่องนิพพาน

ในประเด็นเรื่องความเชื่อเกี่ยวกับนิพพาน กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นตรงกันว่า นิพพานคือความจริงสูงสุดของพุทธศาสนาและเป็นสภาวะที่พ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด โดยมีผู้เชื่อแบบอื่นเพียงเล็กน้อย โดยเพศชายมีแนวโน้มที่จะเชื่อนิพพานในความหมายอื่นๆ ที่ไม่ใช่สภาวะที่พ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดมากกว่าเพศหญิงพอสมควร (คือเชื่อว่า เป็นดินแดนที่พระพุทธเจ้าและพระโอรสตัวไปสถิตอยู่หลังดับขันธ เชื่อว่าเป็นที่ซึ่งบุคคลปรารถนาสิ่งใดก็จะได้สิ่งนั้น และเชื่อว่าเป็นเพียงเรื่องเล่าลือที่สมมติขึ้นเพื่อสร้างกำลังใจให้คนทำดี)

เมื่อพิจารณาจำแนกตามภูมิลำเนา ไม่พบความแตกต่างมากนัก ขณะที่เมื่อพิจารณาจำแนกตามการมีการศึกษา พุทธศาสนาเพิ่มเติมพบว่าผู้ที่มีการศึกษาเพิ่มเติมมีแนวโน้มที่จะเชื่อนิพพานเป็นเพียงเรื่องเล่าลือที่สมมติขึ้นเพื่อสร้างกำลังใจให้คนทำดีในจำนวนร้อยละที่มากกว่าผู้ที่มีการศึกษาเพิ่มเติมพอสมควร ส่วนในความเชื่อแบบอื่นไม่มีความแตกต่างกันมากนัก

เมื่อพิจารณาจำแนกตามสาขาวิชา มีข้อมูลที่น่าสนใจคือ กลุ่มที่ศึกษาทางวิทยาศาสตร์มีแนวโน้มคิดว่า นิพพานเป็นเรื่องเล่าลือที่สมมติขึ้นมากกว่าสาขาวิชาอื่น โดยกลุ่มวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีนั้นเชื่อเช่นนั้นมากกว่าสาขาวิชาอื่นมาก

(๖) ความเชื่อเรื่องทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

ในประเด็นเรื่องความหมายของคำสอนทางศาสนาที่ว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่วนั้น กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความเชื่อร่วมกันว่าหมายถึงการได้รับผลตอบแทนทางจิตใจ เช่นเมื่อทำดีก็จะสุขใจ เป็นต้น โดยเพศหญิงมีแนวโน้มที่จะเชื่อเรื่องผลตอบแทนทางจิตใจมากกว่าเพศชายเล็กน้อย ขณะที่เพศชายมีแนวโน้มที่จะเชื่อเรื่องผลตอบแทนทางวัตถุธรรมมากกว่าเพศหญิงเล็กน้อย และเพศชายมีแนวโน้มที่จะเชื่อว่าเป็นผลตอบแทนที่ทำให้ขึ้นสวรรค์หรือลงนรกในจำนวนร้อยละที่มากกว่าเพศหญิงเล็กน้อย เช่นเดียวกับในกรณีที่เชื่อว่าเป็นเพียงอุปายที่มุ่งให้คนทำความดี

เมื่อพิจารณาจำแนกตามภูมิสำเนา พบว่ามีความแตกต่างกันไม่มากนัก ทั้งผู้ที่มีภูมิสำเนาอยู่ในกรุงเทพฯ และปริมณฑลและผู้ที่มีภูมิสำเนาอยู่ต่างจังหวัดมีความเชื่อส่วนใหญ่ร่วมกันว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่วนั้นหมายถึงการได้รับผลตอบแทนทางจิตใจ โดยผู้ที่มีภูมิสำเนาอยู่ต่างจังหวัดมีแนวโน้มที่จะเชื่อเรื่องผลตอบแทนทางจิตใจนี้มากกว่าผู้ที่มีภูมิสำเนาอยู่ในกรุงเทพฯ และปริมณฑลเล็กน้อย ขณะที่ผู้ที่มีภูมิสำเนาอยู่ในกรุงเทพฯ และปริมณฑลมีแนวโน้มที่จะเชื่อเรื่องผลตอบแทนทางวัตถุธรรมมากกว่าผู้ที่มีภูมิสำเนาอยู่ต่างจังหวัดเล็กน้อย และมีแนวโน้มที่จะเชื่อว่าเป็นผลตอบแทนที่ทำให้ขึ้นสวรรค์หรือลงนรกในจำนวนร้อยละที่มากกว่าผู้ที่มีภูมิสำเนาอยู่ต่างจังหวัดเล็กน้อย

เมื่อพิจารณาความแตกต่างระหว่างกลุ่มที่มีการศึกษาพุทธศาสนาเพิ่มเติมกับกลุ่มที่ไม่มีการศึกษาเพิ่มเติม พบว่าทั้งสองกลุ่มมีความเชื่อส่วนใหญ่ร่วมกันว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่วนั้นหมายถึงการได้รับผลตอบแทนทางจิตใจ โดยกลุ่มที่มีการศึกษาเพิ่มเติมมีแนวโน้มที่จะเชื่อเรื่องนี้มากกว่ากลุ่มที่ไม่มีการศึกษาเพิ่มเติมเล็กน้อย ขณะที่กลุ่มที่ไม่มีการศึกษาเพิ่มเติมมีแนวโน้มที่จะเชื่อเรื่องผลตอบแทนทางวัตถุธรรมมากกว่ากลุ่มที่มีการศึกษาเพิ่มเติมอยู่เล็กน้อย เช่นเดียวกับในกรณีที่เชื่อว่าเป็นเพียงอุปายที่มุ่งให้คนทำดี

เมื่อพิจารณาจำแนกตามสาขาวิชาที่ศึกษา พบว่า ทุกสาขาวิชามีความเชื่อส่วนใหญ่ร่วมกันว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่วนั้นหมายถึงการได้รับผลตอบแทนทางจิตใจ โดยกลุ่มที่เชื่อในลักษณะนี้มากที่สุดคือ กลุ่มวิทยาศาสตร์ทั่วไป และกลุ่มที่เชื่อน้อยที่สุดคือ กลุ่มสังคมศาสตร์ โดยในสายวิทยาศาสตร์ด้วยกันกลุ่มที่เชื่อน้อยที่สุดคือ กลุ่มวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี นอกจากนี้ ในความหมายของการได้รับผลตอบแทนทางวัตถุธรรม กลุ่มที่เชื่อในลักษณะนี้มากที่สุดก็คือกลุ่มทางสังคมศาสตร์ โดยมีกลุ่มวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีเป็นกลุ่มที่เชื่อเช่นนั้นมากที่สุด ในสายวิทยาศาสตร์สำหรับในอีกสองความหมายนั้นไม่มีความแตกต่างกันมากนักแต่มีข้อสังเกตคือ กลุ่มวิทยาศาสตร์สาธารณสุขจะเชื่อในความหมายที่เกี่ยวข้องกับสวรรค์-นรก น้อยมาก และโดยเฉลี่ยแล้วกลุ่มทางวิทยาศาสตร์จะเชื่อในลักษณะที่เกี่ยวข้องกับสวรรค์-นรกล้นกว่าสาขาอื่นๆ

ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกันคือเรื่องความเชื่อถือในหลักทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ยังคงเชื่อเรื่องดังกล่าวอยู่ โดยมีผู้ที่ไม่เชื่อน้อยมาก แต่มีผู้ที่ไม่แน่ใจว่าควรเชื่อหรือไม่อยู่ไม่น้อย โดยเพศชายมีแนวโน้ม

ที่จะเชื่อน้อยกว่าเพศหญิง ขณะที่เพศหญิงแทบจะไม่มีผู้ที่ไม่เชื่อเลย และเพศชายมีแนวโน้มที่จะไม่แน่ใจในเรื่องดังกล่าวมากกว่าเพศหญิงพอสมควร

เมื่อพิจารณาจำแนกตามภูมิภาค พบว่า ผู้ที่มีภูมิลำเนาอยู่ต่างจังหวัดจะเชื่อมากกว่าผู้ที่มีภูมิลำเนาอยู่ในกรุงเทพฯ และปริมาณผลเล็กน้อย แต่ไม่มีผู้ที่มีภูมิลำเนาอยู่ต่างจังหวัดที่ตอบว่าไม่เชื่อเลยแม้แต่คนเดียว ขณะที่ลักษณะการไม่แน่ใจนั้นผู้ที่มีภูมิลำเนาอยู่ในกรุงเทพฯ และปริมาณผลมีจำนวนร้อยละมากกว่าผู้ที่มีภูมิลำเนาอยู่ต่างจังหวัดเล็กน้อย

เมื่อพิจารณาความแตกต่างระหว่างกลุ่มที่มีการศึกษาพุทธศาสนาเพิ่มเติมกับกลุ่มที่ไม่มีการศึกษาเพิ่มเติม พบว่ามีความแตกต่างกันค่อนข้างมาก โดยกลุ่มที่มีการศึกษาเพิ่มเติมจะเชื่อมากกว่ากลุ่มที่ไม่มีการศึกษาเพิ่มเติมเล็กน้อย แต่มีผู้ตอบว่าไม่แน่ใจน้อยกว่ากลุ่มที่ไม่มีการศึกษาเพิ่มเติมอย่างเห็นได้ชัด

เมื่อพิจารณาจำแนกตามสาขาวิชาที่ศึกษา พบว่า กลุ่มที่ตอบว่าไม่เชื่อมากที่สุดคือกลุ่มวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี และในขณะเดียวกันกลุ่มวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีนี้ก็เป็นกลุ่มที่ตอบว่าเชื่อน้อยที่สุด และตอบว่าไม่แน่ใจมากที่สุดด้วยเช่นกัน

(๗) ผลของคำสอนทางพุทธศาสนาต่อวิถีชีวิต

(๗.๑) ผลต่อการแก้ปัญหาในจิตใจ

ในประเด็นเรื่องผลของการศึกษาพุทธศาสนาในการใช้แก้ปัญหาในจิตใจ พบว่า มากกว่าครึ่งของกลุ่มตัวอย่างตอบว่ามีผลมาก เมื่อพิจารณาจำแนกตามเพศ โดยมีผลต่อเพศหญิงมากกว่าเพศชาย ขณะที่เมื่อพิจารณาจำแนกตามภูมิภาค พบว่ามีผลต่อผู้ที่มีภูมิลำเนาอยู่ในกรุงเทพฯ และปริมาณผลน้อยกว่าผู้ที่มีภูมิลำเนาอยู่ต่างจังหวัดพอสมควร เมื่อพิจารณาจำแนกตามการมีการศึกษาพุทธศาสนาเพิ่มเติมพบว่าพุทธศาสนามีผลในประเด็นนี้ต่อกลุ่มที่ไม่มีการศึกษาเพิ่มเติมน้อยกว่ากลุ่มที่มีการศึกษาเพิ่มเติมมาก

เมื่อพิจารณาจำแนกตามสาขาวิชาที่ศึกษา พบว่า กลุ่มที่พุทธศาสนามีผลมากในการแก้ปัญหาในจิตใจมากที่สุดคือกลุ่มวิทยาศาสตร์สาธารณสุข ขณะที่กลุ่มวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีเป็นกลุ่มที่ตอบว่าพุทธศาสนามีผลมากในการแก้ปัญหาในจิตใจน้อยที่สุดเมื่อเทียบกับในสายวิทยาศาสตร์ โดยถ้าพิจารณาจำนวนร้อยละของผู้ที่ตอบว่าพุทธศาสนาไม่มีผลหรือมีผลน้อยแล้ว กลุ่มวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีจะเป็นกลุ่มที่มีจำนวนร้อยละมากที่สุด

(๗.๒) ผลต่อการตัดสินใจเลือกอาชีพ

ในประเด็นเรื่องผลของการศึกษาพุทธศาสนาต่อการเลือกอาชีพ พบว่า เกือบครึ่งของกลุ่มตัวอย่างตอบว่ามีผลปานกลาง โดยมีผู้ตอบว่ามีผลมากเพียงเล็กน้อยซึ่งน้อยกว่าในกรณีของผลต่อการแก้ปัญหาในจิตใจมาก เมื่อพิจารณาจำแนกตามเพศ ไม่พบความแตกต่างในประเด็นนี้ ขณะที่เมื่อพิจารณาจำแนกตามภูมิภาค พบว่าพุทธศาสนามีผลในประเด็นนี้ต่อผู้ที่มีภูมิลำเนาอยู่ในกรุงเทพฯ และปริมาณผลน้อยกว่าผู้ที่มีภูมิลำเนาอยู่ต่างจังหวัดพอสมควร เช่นเดียวกับที่ผลต่อกลุ่มที่ไม่มีการศึกษาเพิ่มเติมน้อยกว่ากลุ่มที่มีการศึกษาเพิ่มเติม

เมื่อพิจารณาจำแนกตามสาขาวิชาที่ศึกษา พบว่า กลุ่มวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีเป็นกลุ่มที่ตอบว่าพุทธศาสนามีผลมากในการเลือกอาชีพน้อยที่สุด ส่วนในสาขาอื่นๆ ไม่พบความแตกต่างกันมากนัก

ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

ผลการวิจัยชี้ว่านิสิตนักศึกษาที่มีพฤติกรรมการปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาค่อนข้างน้อย โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่ศึกษาทางสาขาวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี นอกจากนี้ในระดับความเชื่อผู้ที่ศึกษาทางสาขานี้ก็มีแนวโน้มมากกว่าสาขาอื่นๆ ที่จะปฏิเสธความคิดทางพุทธศาสนาในลักษณะว่าเป็นเรื่องสมมติขึ้นมากกว่าที่จะเป็นความจริง อย่างน้อยจึงน่าจะมีการจัดการศึกษาเกี่ยวกับพุทธศาสนาเพิ่มเติมควบคู่ไปกับการศึกษาทางวิทยาศาสตร์ให้มากกว่าที่เป็นอยู่

แต่การจัดการศึกษาเพิ่มเติมในแง่ปริมาณย่อมไม่เพียงพอ เพราะผลการวิจัยชี้ว่า ขณะที่นิสิตนักศึกษา มากกว่าครึ่งมีการศึกษาพุทธศาสนาเพิ่มเติมนอกเหนือจากที่บังคับไว้ในหลักสูตร แต่ผลการวิจัยกลับแสดงว่า การได้รับการศึกษาเพิ่มเติมนั้นมีผลในระดับพฤติกรรมเสียเป็นส่วนใหญ่ แต่ในระดับของความคิดความเชื่อแล้ว การศึกษาเพิ่มเติมมีผลน้อย ตัวอย่างเช่น ผู้ที่มีการศึกษาเพิ่มเติมยังมีแนวโน้มที่จะเชื่อว่าสวรรค์-นรก เป็นภพภูมิที่มีอยู่จริง ๆ มากกว่าผู้ที่ไม่มีการศึกษาเพิ่มเติมเสียด้วยซ้ำ นี่อาจเป็นการแสดงว่าคุณภาพของสังคมในการให้การศึกษาด้านพุทธศาสนาเพิ่มเติมทั้งทางตรงและทางอ้อมนั้น ไม่เพียงพอต่อการส่งผลในระดับความเชื่ออันเป็นรากฐานของพฤติกรรม

นอกจากการปรับปรุงทั้งในแง่ปริมาณและคุณภาพของการให้การศึกษาดูเพิ่มเติมแล้ว ความน่าเชื่อถือของสถาบันทางศาสนาเองในฐานะที่เป็นตัวแทนทางรูปธรรมของแหล่งความรู้ก็เป็นปัจจัยที่สมควรได้รับการปรับปรุง เพราะผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าปัจจัยเช่นเรื่องภาพลักษณ์ของพระสงฆ์ในสังคมนั้นส่งผลไม่น้อยในการปฏิเสธที่จะหาความรู้จากตัวสถาบันทางศาสนา และนอกจากปัจจัยเรื่องความน่าเชื่อถือแล้ว เรื่องของการปรับปรุงเนื้อหาและรูปแบบให้เข้ากับยุคสมัยก็เป็นสิ่งที่ควรให้ความสำคัญและใคร่ครวญหาวิถีทางที่เหมาะสมต่อไป

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

การศึกษากครั้งนี้จำกัดอยู่เฉพาะประชากรที่เป็นนิสิตนักศึกษาในมหาวิทยาลัยของรัฐในกรุงเทพฯ ในการศึกษากครั้งต่อไปควรจะดำเนินการครอบคลุมถึงประชากรทั่วไปในสาขาวิชาชีพต่างๆ ทั้งในเขตเมืองและชนบท โดยดำเนินการศึกษาในลักษณะเดียวกับการวิจัยครั้งนี้โดยปรับปรุงเครื่องมือที่ใช้ให้มีความเหมาะสมกับแต่ละกลุ่มประชากรที่จะทำการศึกษา และมีความละเอียดที่เฉพาะเจาะจงมากขึ้น